

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 04.09.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Høytlesing

(_lesepraksis) Alle typer av å lese fra en tekst slik at ordene kan oppfattes gjennom øret. Også kalt “vokalisering” når en leser høyt for seg selv (og andre) (Stangeland og Forsth 2006 s. 200).

Opplereens ansiktsmimikk og gester spiller en stor rolle. Under høytlesing foregår det både en “auditivisering” (med nyansert stemmebruk) og en visualisering, altså med både akustiske og optiske effekter (Grimm og Schärf 2008 s. 148). Høytlesingen kan gjennom måten den utføres på få en “teatralsk merverdi” (Grimm og Schärf 2008 s. 149). “Actors spend hours determining how actually to utter the words in the text before them. A given passage might be delivered by one actor in a shout, by another in a whisper.” (Ong 2000 s. 102)

Den romerske embetsmannen og forfatteren Plinius den yngre har fortalt om seg selv (i *Epist. 7*): “For my own part I desire applause, not when I am reciting but when other people are reading my book, and that is why I let no opportunity of emending a passage escape me. In the first place, I go carefully over what I have written again and again; then I read it to two or three friends; subsequently I pass it on to others to make marginal criticisms, and, if I am in doubt, I once more call in a friend or two to help me in weighing their value. Last of all, I read it to a large audience, and it is then, if you can credit the statement, that I make the severest corrections, because the greater my anxiety to please, the more diligent I am in application. But the best judges of all are modesty, respect, and awe.” (her sitert fra <http://www.attalus.org/old/pliny7.html>; lesedato 01.03.23) En romersk tekst ble “publisert” når den første gang ble lest høyt offentlig.

Romanen *Satyricon*, antakelig skrevet av romeren Gaius Petronius (i keiser Neros regjeringstid), kan ha blitt “read in instalments to an audience of intimates. This hypothesis goes far to explain some of the characteristic features of the novel. The literary structuring presupposes a highly literate audience: the parodies of Seneca and Lucan are addressed to those who have already heard their works declaimed by their authors. And in reading the various episodes, we become aware that much of the humour has a local reference. Yet the hypothesis of a court-entertainment must be advanced with caution. Above all, in the Trimalchio episode there are many details of characterisation comically taken over from Nero’s own appearance and

habits which the emperor could hardly have failed to recognise. Nero himself can scarcely have attended such readings. He was not the man to accept ridicule with a smile. [...] It is more prudent to assume that the circle for whom Petronius wrote was a restricted audience of trusted intimates.” (Walsh 1970 s. 70)

“Federigo de Montefelto (1422-82), Duke of Urbino [...] the Duke’s books served him for recreation as well as study: he maintained at his court five men to read aloud during meals.” (Lerner 2002 s. 101)

Opplesning fungerer som en tolkning, og blir dermed én versjon av hvordan teksten kan forstås, en slags “fastleggelse” gjennom stemmebruk, lesetempo, aksentueringer osv. (Perrig 2009 s. 11). Den tyske dikteren og oversetteren Christoph Martin Wieland skrev på 1700-tallet at alle gode litterære tekster bør leses høyt, ellers forsvinner halvparten av språkets skjønnhet fra teksten (Perrig 2009 s. 96). Det er altså noe reduksjonistisk ved innenatlesing.

“[L]istening to spoken words forms hearers into a group, a true audience, just as reading written or printed texts turns individuals in on themselves.” (Walter Ong sitert fra <http://grammar.about.com/od/rs/g/Secondary-Orality.htm>; lesedato 16.01.14) Det som har blitt lest høyt, huskes ofte bedre i ettertid enn det som har blitt lest innenat (Perrig 2009 s. 11). Men innenatlesing tar kortere tid enn høytlesing. Den britiske forfatteren Samuel Johnson skrev på 1700-tallet at ulempen med høytlesing er at lytteren ikke kan bli tilbake hvis han går glipp av noe, slik en leser kan med en bok (Perrig 2009 s. 60).

I *Den dubbla scenen: Muntlig diktning från Eddan till ABBA* (1978) foreslår Lars Lönnroth at hans lesere skal tenke seg “en mor som blivit inkallad till barnkammaren för att på sängkanten berätta sagan om Rödluvan [...] Om hon “är en god aktör vet hon hur hon skall göra texten mer spännande för sin publik genom att t. ex. tala med grov röst och se hotfull ut när hon framsäger vargens repliker”. Med denna “moderns dramatiska framställning”, denna regi, “sammansmälter då för barnet scenen för berättandet – barnkammaren – med scenen i berättelsen – mormors stuga.” (8-9). Vi befinner oss med andra ord på “den dubbla scenen”.” (<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1243807/FULLTEXT01.pdf>; lesedato 07.11.19)

“People also read aloud as a service to help those who cannot read, whether for cognitive, physical or circumstantial reasons. In the eighteenth century it was common throughout Europe for those who had never learnt to read to pay a small fee to have news or letters read to them in public squares [...] This service is still offered in public spaces around the world, and performed in private by children reading for their parents, parents for children, friends for friends. [...] For instance, an elderly South African was motivated to learn to read herself so that she could read to her blind husband every evening (McKay, 2007); and a newly blind member of a British reading circle asked a friend to record their reading of books

on to a tape for her so that she could continue this important aspect of her life (Hartley, 2002). [...] the enduring Cuban cigar factory ‘lector’ tradition, where a reader is employed to read (usually novels and newspapers) to rows of employees whose hands are busy rolling cigars (Tinajero, 2010).” (Duncan 2013 s. 35)

“In London and New York professional readers can be hired to read aloud to guests in hotels (Barr, 2009)” (Duncan 2013 s. 36) Damian Barr skrev artikkelen “The importance of reading aloud” i *Timesonline* i 2009 om dette.

“We also read to those who can read but would simply like someone to read to them. In late medieval England there was a rage for ‘chamber reading’, where intimate groups would gather in bedchambers to listen to one person read aloud, everyone huddling around the book to see the illustrations (Taylor, 1996). The ‘intimacy’ of this arrangement comes from the sound of the voice, the feel of the book, the small group, the candlelight and the chamber location. The reading routines of Samuel Richardson’s family represent another form of reading-aloud-intimacy. Mrs. Richardson read the Psalms to the family in the morning and, after a day of exertions, in the evening the family gathered to read sermons to one another as they worked (Tadmore, 1996).” (Duncan 2013 s. 36)

Den britiske forfatteren Arthur Conan Doyle, verdensberømt for sine historier om Sherlock Holmes, lærte “the art of reading aloud, learned when my mother was knitting” (Pearson 1946 s. 13).

Den russisk-amerikanske forfatteren Vladimir Nabokov forteller i selvbiografien *Speak, Memory: An Autobiography Revisited* (1967) om sin mors høytlesing, og hvordan hun økte hans bevissthet om hvor viktig det er å lese langsomt når det er spennende hendelser i boka: “As she came to a particularly dramatic passage, where the hero was about to encounter some strange, perhaps fatal danger, her voice would slow down, her words would be spaced portentously, and before turning the page she would place upon it her hand, with its familiar pigeon-blood ruby and diamond ring.” (her sitert fra Hild 2007 s. 116)

Forfatteropplesninger kan være offentlige, halvoffentlige eller private, og det kan leses fra en tekst som er publisert eller en som (ennå) er upublisert. Det kan f.eks. leses i en bokhandel eller i et bibliotek, for et allment publikum eller for spesielt inviterte gjester, og i settinger som mer eller mindre direkte fungerer som reklame for forfatterens verk (Grimm og Schärf 2008 s. 142). Hvis forfatteren ikke selv leser fra egen tekst, kan det f.eks. være en profesjonell oppleser eller en skuespiller som står for høytlesingen, eller en gruppe lesere som lager et slags drama ut av lesingen (tildelte roller). En forfatters opplesning av egne tekster får en egen aura, med en slags “personlig merverdi” der lytterne lærer forfatterens personlighet bedre å kjenne. Forfatterens måte å lese egne tekster på blir ofte oppfattet som spesielt “autentisk” (Grimm og Schärf 2008 s. 162). En forfatters stemme kan bli et slags

stumt lydspor som leseren hører inne i seg når hun/han leser forfatterens bøker (Grimm og Schärf 2008 s. 162).

Den tsjekkisk-tyske forfatteren Franz Kafkas venner “likte også fryktelig godt å høre Kafka lese, egne og andres tekster, privat og offentlig. Max Brod skriver at da Kafka leste opp det første kapittelet av “Prosesen” for vennene sine, holdt de på å le seg i hjel. Og Kafka måtte avbryte opplesningen flere ganger: Han lo så det sprutet. Egentlig litt forbausende, skriver Brod, når man tenker på hvor forferdelig alvorlig dette kapittelet er. Brod underslår imidlertid ikke at latteren var ispedd en god del uhygge. Men tilhørerne fikk seg også en god og behagelig latter, skriver han, og det er dette som ofte ignoreres når det er snakk om Kafka. Brod kaller det Kafkas verdens- og livsglede.” (*Dagbladet* 22. september 2011 s. 61)

Etter forfatteropplesninger får publikum ofte anledning til å stille spørsmål til den forfatteren som har lest fra egne tekster. Publikum er da ofte spesielt interessert i forfatterens “budskap”, livkloke utsagn, politiske utsagn og det selvbiografiske ved tekstene (Schütz 2010 s. 205). De to vanligste spørsmålene til en forfatter etter en opplesning er ifølge Stephan Ditschke om et eventuelt biografisk innslag i den leste teksten og hvordan forfatteren arbeider med sine tekster (i Grimm og Schärf 2008 s. 172).

“ “Mener du at det har blitt for lett å gå fra hverandre? Har likestillingen gått på bekostning av biologien? Hvilken samværsordning mener du fungerer best for små barn? Påstår du at menn ikke er like gode omsorgspersoner som kvinner? Hva ville du egentlig si med denne boka, hva var hovedbudskapet ditt?” En kveld på nyåret var jeg invitert til å snakke om den seneste romanen min, *Vær snill med dyrene* [2016], på Bicks, en liten nabolagskafé i Oslo. Etter intervju og høytlesning ramlet det inn med spørsmål fra tilhørerne, og jeg hadde ikke blitt vant til slike reaksjoner på teksten min ennå, øynene mine lette panisk rundt i lokalet etter noen som kunne ta over for meg. [...] Romanteksten er sint og fortvilet, men den går ikke til angrep. Den stiller til skue et forvirret, irrasjonelt, oppegående, selvførdømmende, skamfullt, sørgende, usikkert, rasende og selvransakende menneske. Om hovedpersonen kan sies å angripe noe, er det først og fremst umuligheten ved situasjonen hun befinner seg i [...] Når jeg skriver er jeg fri. Når jeg blir bedt om å utdype det jeg har skrevet pipler svetten umiddelbart fram. Jeg skrev en roman, ikke et innlegg i en debatt. [...] Som Karolina Ramqvist skriver i *Det er natten*: “Den stemmen jeg snakket med når jeg svarte på spørsmål om en bok og snakket om temaene i den, var ikke min skrivende stemme. Den kom fra et annet sted i meg, fra en person som helt sikkert var meg, som manglet tekststemmens dybde og troverdighet, og som overhodet ikke ville snakke oppriktig om det som var sant, men som tilsynelatende ble drevet av et ønske om å få være sammen med andre mennesker og få deres anerkjennelse”. ” (Monica Isakstuen i *Morgenbladet* 7.–13. juli 2017 s. 24-25)

Forfatteren Johan Harstad har sagt dette om forfatteres høytlesing: “Det beste du kan gjøre [for ikke å få for høye tanker om deg selv] er å dra på skoleturné der folk sovner i timen og sitter og stønner mens du leser, da holder du beina godt planta på jorda.” (intervju i *Dagbladets Magasinet* 26. november 2011 s. 26)

Den engelske poeten Ted Hughes leste egne dikt fra hans *Crow: From the Life and Songs of the Crow* (1970) for publikum. “At public readings Hughes tells a story about Crow and God and reads the poems as moments in this narrative. Obviously the poems have implications in this context that they do not have in the book, which lacks the connecting plot. When Hughes tells the story, it is not always exactly the same, but the gist of it is that God has a nightmare that questions the worth of the cosmos He has created. Challenged by God to do better, the nightmare brings forth Crow. In a kind of game God and Crow then involve each other in various difficulties, and as Crow copes with these, he begins to increase in intelligence. Hughes said in an interview that in the background story Crow is trying to become a man, and some readers have perceived this theme within the book. But in another interview Hughes remarked that “The story is not really relevant to the poems as they stand.” That the Crow poems are part of a larger, continually changing imaginative work that exists only in Hughes’ mind makes any interpretation doubtful, but it is just as doubtful if we ignore the larger story. As a symbol Crow is inconsistent. It is impossible to say what he represents in the volume as a whole.” (Perkins 1987 s. 456-457)

Noen opplesningssteder har noe unikt og sensasjonelt ved seg som kan gjøre sterkt inntrykk, f.eks. høytlesing i en svømmehall, i en bokse-ring, i kjøpesenter, fra en egen høytlesingsscene i den virtuelle verdenen Second Life, osv. (Perrig 2009 s. 117 og 119). Den russiske 1900-tallslyrikeren Sergej Jesenin skal ha skreket noen sine dikt mens han red på en galopperende hest i en sirkus-manesje, og den franske forfatteren Henry de Montherlant leste i 1926 for 5000 tilhørere i Paris på en tyrfekterarena før oksene ble sluppet inn (men han ble pepet ut av publikum) (Perrig 2009 s. 123).

Den danske forfatteren Emil Bønnelycke tok med en pistol til en av sine opplesninger. “Den 4. februar 1919 affyrede han nemlig en pistol under et oplæsningsarrangement, hvor han fremførte sit digt, “Rosa Luxemburg.” De tre pistolskud, der blev affyret i luften, skulle understrege digtets dramatik og effekten udeblev da heller ikke: folk gik i panik og Bønnelycke blev berømt og berygtet for episoden.” ([http://litteratursiden.dk/analyser/bonnelycke-emil-asfaltens-sange;lesedato 16.03.18](http://litteratursiden.dk/analyser/bonnelycke-emil-asfaltens-sange;lesedato%2016.03.18)) “[M]an kan nævne det berømte pistolskud, som Bønnelycke affyrede under en digtoplæsning. Det er vel at gå for vidt. Det lader sig næppe gøre at indregne pistolskud blandt de digteriske udtryksmidler. Men eksemplet belyser udmærket modernismens trang til at gå til det yderste og lidt længere om muligt.” (Brandt-Pedersen 1965 s. 48) Den tyske marxisten Rosa Luxemburg hadde samme år blitt henrettet med et skudd i hodet.

Den tyske forfatteren Wolfgang Goetz uttalte om forfatteropplesninger: “Det er ikke så veldig langt unna prostitusjon.” (siteret fra Grimm og Schärf 2008 s. 148)

To hendelser “fueled the increasing demand for books – the invention of eyeglasses, at the end of the thirteenth century, and the development of silent reading, particularly among the elite of the fourteenth century. For four thousand years, “reading” had meant reading aloud and one book could be shared with many listeners, whereas silent readers needed a copy apiece.” (Kilgour 1998 s. 7) “For ancient Athenians, reading, which was done aloud, was a social activity. Oral renditions of the *Iliad* and the *Odyssey* continued long after they were written down.” (Kilgour 1998 s. 41)

Den greske historikeren Herodot, som levde på 400-tallet f.Kr., organiserte offentlige opplesninger av sine verk i noen greske bystater (Gilmont 2003 s. 27). Den greske dikteren og grammatikeren dikteren Antimachus leste fra et omfattende verk som han selv var forfatter av, til bare filosofen Platon var igjen blant tilhørerne, men Platon var en tilhører som Antimachus regnet som like viktig som en stor folkemengde (Perrig 2009 s. 110). “The meeting between Antimachus and Plato is related differently by Cicero [...] for, according to him, Antimachus once read to a numerous audience his voluminous poem (Thebais), and his hearers were so wearied with it, that all gradually left the place with the exception of Plato, whereupon the poet said, “I shall nevertheless continue to read, for one Plato is worth more than all the thousands of other hearers.” ” (<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>; lesedato 03.05.16)

Den romerske dikteren Vergil “was famous for his powers as an actor” når han leste høyt fra sine verk (Gransden 1990 s. 74). Den romerske dikteren Horats leste sine egne tekster høyt, og skrev i *Om diktekunsten* om sin gode venn Quintilius Varus’ reaksjon på nyskrevne tekster: “If you recited anything to Quintilius, he would say, “Correct, if you please, this, and this.” If you should tell him that you could not possibly do better, having made the attempt two or three times without success, he would desire you to blot out, and again to submit to the anvil your badly constructed verses.” (siteret fra http://www.forgottenbooks.com/readbook_text/The_Art_of_Poetry_of_Horace_1000518468/81; lesedato 18.03.16)

At det hebraiske alfabetet kun inneholder konsonanter og ikke vokaler, impliserer at teksten i prinsippet skal uttales høyt, og det å lese religiøse tekster høyt hører til den religiøse praksis innen jødedommen (Perrig 2009 s. 21). Den tidlige middelalderens skrivemåte der det ikke var avstand mellom ordene (“scriptio continua”) innbød også til høytlesing, fordi det var vanskelig å forstå teksten uten å høre den gjennom øret.

Det greske ordet “anagnost” brukes om “a cleric in the minor orders of the Eastern Orthodox Church who reads the lessons aloud in the liturgy (analogous to the lector

in the Roman Catholic Church)” (<https://www.vocabulary.com/dictionary/anagnost; lesedato 11.01.16>).

“Much writing in our time has been written to be read silently, and reading aloud adds little to it. This is perfectly understandable as part of our cultural tradition, but treating musical poets like Vergil [den romerske forfatteren som bl.a. skrev eposet *Aeneiden*] as if they were written to be read, is a little like inviting a friend over of an evening for a Beethoven late Quartet, and handing him a score in silence.” (William Harris i <http://community.middlebury.edu/~harris/Classics/Vergil-TheSecretLife.html; lesedato 15.04.14>)

Den tyske abbeden Richalm fra Schöntal skrev på begynnelsen av 1200-tallet at demoner forstyrret hans innenatlesing slik at han ble nødt til å lese med høy stemme, men gjennom at den stille lesingen ble umulig var det også vanskelig å konsentrere sin ånd om det åndelige budskapet i teksten (Cavallo og Chartier 2001 s. 157). I middelalderens klostre ble det både diktert og lest med høy stemme, og dette vanskeliggjorte selvstendige oppfatninger av tekstene hos munkene og dermed kjetterske meninger (Cavallo og Chartier 2001 s. 171). En vanlig lyd i skrivesalene (scriptoriene) i klostrene var mumlingen/høytlesingen fra munkene som drev avskrift, en “lesing med tunge og øre” som teologen Abelard i Paris på 1100-tallet kalte “sauenes breking” (Perrig 2009 s. 56-57).

I middelalderen var det i klostre en “practice of reading works aloud, especially during meals [...] Thus chapter 38 of the *Benedictine Rule*, easily the most important of early medieval monastic rules, prescribes that there should only be holy reading during meals” (Boyarin 1993 s. 65).

Den romerske dikteren Ovid ville at hans *Kunsten å elske* skulle leses høyt med en “innsmigrende” stemme (Perrig 2009 s. 72). Den franske renessansedikteren Pierre de Ronsard skrev i forordet til sitt epos *Franciaden* (1572) at leseren må uttale versene tydelig og “gi stemmen ynde” (siteret fra Perrig 2009 s. 130).

“Høytlesingen fortsatte fra det 16. til det 18. århundre, enten det var på vertshuset eller i postvognen, i salongen eller i kafeen, i et fint selskap eller blant tjenerne.” (Roger Chartier og Christian Jouhaud i Reichler 1989 s. 58)

Den franske “solkongen” Ludvig 14. hadde en rekke høytlesere som leste for han om morgenen. “Louis enjoyed having books read to him, especially the works of the dramatist, Jean Racine (1639-99) who became the King’s official historian.” (<https://faculty.history.wisc.edu/sommerville/351/351-13.htm; lesedato 23.04.16>) Den østerrikske keiserinnen Maria Theresia anbefalte i 1775 høytlesing til en av sine svigerdøtre. Hun mente det ledet til åndelig dannelse og underholdning for både oppleseren og tilhørerne (Perrig 2009 s. 74).

På 1600-tallet ble det ansett som uhøflig å lese et personlig brev innenat hvis det var andre personer til stede i samme rom (Bohnsack og Foltin 1999 s. 248-249).

Det var glidende overgang fra muntlig fortelling til høytlesing. “Most printed words found their way into the minds of most of the populations of the past through their ears rather than their eyes. In this form of consumption, as in all others, deprivation encouraged co-operation. Those who could not afford the cost of an education or reading matter sat at the feet of those who could. In the fireside gatherings known in France as the *veillée* and in Germany as the *Spinnstube*, the contents of chap-books were read or recalled by one of the company whilst listeners carried on with the household tasks. In Iceland, where the nights were the longest of all, the whole sequence of engaging with the written word, from learning to read to reading aloud to discussing the texts, was conducted on this collective basis. The rising graph of literacy brought no corresponding decline in the use of the human voice. Children emerged from schools with their ears ringing with the noise of print. The first generation of inspected teachers aspired to harmony rather than silence in their lessons.” (David Vincent i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 164)

“The most important institution of popular reading under the Old Regime was a fireside gathering known as the *veillée* in France and the *Spinnstube* i Germany. While children played, women sewed, and men repaired tools, one of the company who could decipher a text would regale them with the adventures of *Les quatre fils Aymon*, *Till Eulenspiegel*, or some other favorite from the standard repertory of the cheap, popular chapbooks. Some of these primitive paperbacks indicated that they were meant to be taken in through the ears by beginning with phrases such as, “What you are about to hear ...”. In the nineteenth century, groups of artisans, especially cigar makers and tailors, took turns reading or hired a reader to keep themselves entertained while they worked.” (Robert Darnton i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 29)

Blant protestanter på 1500-tallet ble høytlesing fra Bibelen og katekismen brukt for å gi religiøs opplæring til lyttere som lite lesekyndige (eller analfabeter), med opplesning i familien – f.eks. en familiefar som ledet en daglig bibelleksjon for kone, barn og tjenere. Dette som ledet videre til en kultur for høytlesing i familien også av underholdende tekster (Perrig 2009 s. 41). Også på reiser, under feiringer og i andre situasjoner ble høytlesing stadig vanligere. Studenter på 1700-tallet leste ofte høyt for hverandre fra litteratur de var begeistret for, og slik lesing kunne foregå utendørs, f.eks. i hager eller skoger, på strender og fjell (Perrig 2009 s. 59).

“Immensely popular in the late eighteenth and early nineteenth centuries, the performance genre of the “declamatory concert” attests to the uncoupling of the concept of declamation from traditional rhetoric in the eighteenth century, and offers evidence of the rise of a new culture of declamation in the German-speaking lands around 1800, characterized above all by a productive exchange between

performance and theory. The culture of declamation around 1800 helped generate a wide range of texts and cultural practices in various fields (music, literature, theatre, rhetoric, sociability, religion, law, and the natural sciences), whose common focus was the potential of declamation to transform the affect of the listener. The “declamatory concert”, which combined readings of literary texts with music, served as a focal point for this discussion. The rise in popularity of the declamatory concert from 1780 onward was accompanied by a flood of theoretical texts that sought to establish rules and guidelines for declamatory performance and, in some cases, to represent the tones and intervals of spoken language visually, e.g. through musical notation. In particular, the works of Gustav Anton von Seckendorff (1775-1823) offer a comprehensive theory of declamation as an art form in its own right, as well as a theory of vocal expression based on recent advances in acoustic science. The productive encounter between declamatory theory and practice around 1800 attests to an ongoing concern with exploring the expressive potential of *körperliche Beredsamkeit* [kroppslig veltalenhet], as well as German bourgeois culture’s drive to establish acoustic spaces of sociability, community, and social mobility.” (Mary Helen Dupree i <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03374737>; lesedato 30.08.24)

“The idea that the voice and the ear were uniquely linked to the emotions helped foster a wide variety of performance practices that can be situated in the context of what Meyer-Kalkus has termed the *Sprechkunstbewegung* [talekunstbevegelsen], in which the oral performance of texts not only created new possibilities for artistic expression and communication, but also opened up new spaces for sociability and community. [...] the cultural and literary significance of the “declamatory concert”, a hybrid performance genre unique to the German-speaking lands, which was wildly popular in its time but has since been largely neglected in literary and cultural histories of Germany around 1800. Emerging in the 1780s and remaining popular well into the nineteenth century, the declamatory concert or *Deklamatorium* foregrounded the oral performance of literature and the musical dimension of spoken language in new and innovative ways. The genre was developed and circulated primarily by touring actors specializing in the genre, such as Sophie Albrecht, Elise Bürger, August Wilhelm Iffland, Friederike Brun, Henriette Hendel-Schütz, and Theodor von Sydow, as well as Karl Friedrich Solbrig, who published numerous collections of poems for declamatory performance.” (Mary Helen Dupree i <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03374737>; lesedato 30.08.24)

Kunsten å lese bøker (1799) av tyskeren Johann Adam Bergk har denne anbefalingen: “You should never read while standing or after having finished a meal. Instead, you should wash your face with cold water and take your book outdoors, where you can read it in the bosom of nature – and aloud, for the sound of the voice facilitates the penetration of ideas.” (Darnton 2009 s. 250)

Den britiske forfatteren Samuel Richardsons roman *Pamela: Or, Virtue Rewarded* (1740) ble en bestselger. “An early attempt to display the usefulness of reading sentimental fiction is found, in fact, in a series of letters from Aaron Hill to Richardson, written over the course of some weeks shortly after *Pamela*’s anonymous publication on 6 November 1740. [...] In the first letter, Hill confesses to a total captivation by *Pamela*: ‘I have done nothing but read it to others, and hear others again read it, to me’, he told Richardson.” (Goring 2005 s. 170-171)

Forskeren Reinhard Wittmann skriver om 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet: “The most widespread form of interaction with the printed word continued to be ‘unruly’ reading, a mode of reading that was naïve, nonreflexive and undisciplined, and for the most part performed aloud. [...] This ‘unruly’ form of reading could, however, be linked to a collective ‘alfabetismo di gruppo’ (Italo Sordi) – in other words, a well-developed capacity to listen, implying an indirect ‘literalization’ without any literacy education.” (Wittmann 1999 s. 290)

“In workplaces where machinery had yet to drown the human voice, artisans took turns to read aloud the contents of a collectively purchased paper. The practice began as political journalism escaped the confines of polite society during the revolutionary crises of the late eighteenth century, and continued until the arrival of cheap mass-circulation daily papers in the years before the First World War. [...] Where conditions of labour discouraged such behaviour during the working day, public consumption of the press became a feature of sociability in the evenings, as for instance, in the case of the cafés of Provence: ‘A centrepiece of many such gatherings was the reading aloud by one of their number of the newspaper to which the patron or perhaps a prominent (and slightly wealthier) member of the society subscribed. Such readings were often lengthy affairs, whole articles being read out with care, often accompanied by a commentary from the reader, his audience or both.’” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 164-165)

Noen tok seg lesepauser i løpet av arbeidsdagen. “[W]hile the smith sits on his anvil and the cobbler on his stool, temporarily laying down his hammer or his awl to read the *Strassburger Kriegsbothen*, the *Brünner Bauern-Zeitung* or the *Staats-Courrier*, or has his wife read them to him.” (presten K. A. Ragotzky i 1792; sitert fra Wittmann 1999 s. 305)

Adelsmenn, og rike borgere med en stor tjenerstab, kunne ha en tjener som var ansatt for å lese høyt for sin arbeidsgiver (Perrig 2009 s. 27). Blant adelsfolk var det ansett som en statusgivende skikk å ha en mer eller mindre berømt forfatter knyttet til sitt aristokratiske hjem som oppleser (Perrig 2009 s. 58). Den franske filosofen og forfatteren Voltaire holdt i en periode til ved Fredrik 2. av Preussen sitt hoff i Potsdam utenfor Berlin, og skrev i 1750 om kongens oppleser, som var den franske legen og filosofen Julien Offray de La Mettrie. Ifølge Voltaire brukte La Mettrie å hoppe over kjedelige deler av en kirkehistorie han leste for kongen og dvelte ved steder som fikk kongen til å le (Perrig 2009 s. 58). Oppleserne merket

seg ofte hvilke tekster de burde velge å lese for å behage og i noen tilfeller også skaffe seg beskyttelse. Den tyske naturforskeren Alexander von Humboldt måtte av økonomiske grunner i en periode livnære seg som oppleser for den tyske kongen Fredrik Wilhelm 3. av Preussen. Kongen sovnet ofte mens han ble lest for (Perrig 2009 s. 58).

Reinhard Wittmann har funnet en beskrivelse av “a day described by Luise Mejer in 1784, in a letter to her friend Heinrich Christian Boie. She worked as a lady’s companion at Tremsbüttel in Holstein, at the residence of the Countess of Stolberg, whose husband and brother-in-law were successful writers: “Breakfast is at ten o’clock. Then Stolberg reads out a chapter from the Bible, and a song from Klopstock’s *Lieder*. Everyone retires to his or her bedroom. Then I dip into the *Spectator* or *Physiognomy*, and a few books the Countess has given me. She comes downstairs while Lotte translates, and I spend an hour reading her Lavater’s *Pontius Pilate*. While she has her Latin lesson, I copy for her or read myself until dinner is served. After dinner and coffee, Fritz reads from the *Lebensläufen*, then Lotte comes downstairs and I read Milton with her for an hour. Then we go back upstairs and I read to the Count and Countess from Plutarch until teatime at around nine o’clock. After tea Stolberg reads a chapter from the Bible and one of Klopstock’s *Lieder*, then it’s ‘goodnight’.” Luise Mejer assessed this excessive kind of reading, which was both intensive and extensive in character, as follows: ‘Here people are stuffed with reading matter in the same way that geese are stuffed with noodles.’ ” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 45)

For kvinner på 1700-tallet var høytlesing et mulig yrkesvalg som gjorde at de kunne frigjøre seg fra sine foreldre og klare seg med egen inntekt fra en adelsfamilie eller rik borgerlig familie, og disse kvinnelige høytleserne kunne også bli tatt med på arbeidsgiverens reiser og dermed oppleve mer enn kvinner flest (Perrig 2009 s. 59). Å være “declamatrice” eller “Rezitatorin” var langt mindre stigmatiserende for en kvinne enn f.eks. å være skuespiller (Perrig 2009 s. 75). Napoleon skal ha vært forelsket i sin søster Paulines faste oppleser (Perrig 2009 s. 63).

Da skolegangen blant borgerskapet ble bedre mot slutten av 1700-tallet, ble høytlesing i familien svært vanlig, og det ble etter hvert en borgerlig underholdningsform på linje med sang og klaverspill (Perrig 2009 s. 59). Høytlesing i familien og i andre grupper innebar at tekstene nådde langt flere personer enn antall solgte eksemplarer indikerer (Couty 2000 s. 291).

På 1700-tallet var det en “opplesningskultur” på vertshus og kaffehus der borgerskapet samlet seg (Perrig 2009 s. 116).

Forfatteren selv kan ha mye å lære av sine opplesninger. En forfatter som leser høyt for andre, lytter nødvendigvis til sin egen stemme, som et slags “autøre” (forfatter

og øre) (Perrig 2009 s. 71). Dette kan føre til at forfatteren endrer sin tekst, ut fra hvordan teksten er å lytte til (og andre tilhøreres reaksjoner).

Den østerrikske forfatteren Thomas Glavinic leser sine tekster høyt for seg selv før de sendes til forlaget, for lettere å oppdage svakheter ved tekstene. Om sitt litterære språk sa han i et intervju: “Semantikken tilpasser seg melodien. Jeg vil skape atmosfære gjennom en melodi. Jeg ønsker en språkmelodi som står i tett forbindelse med det jeg forteller, forvandlet til en atmosfære som bokstavelig talt overvelder leseren.” (i Waldow 2011 s. 155)

Den engelske middelalderdikteren Geoffrey Chaucer skrev om sine egne opplesninger: “Jeg merker med en gang svake steder når jeg leser høyt en tekst som jeg trodde var brukbar, så lenge jeg bare leste den for meg selv” (Chaucer gjengitt etter Eidsvåg 2007 s. 115). I de fire årene som den franske forfatteren Gustave Flaubert arbeidet som mest intenst med sin roman *Madame Bovary* (1857), brukte han å lese partier av romanen høyt for seg selv for å vurdere den lydlige kvaliteten i sine setninger. Det hendte at han skrek ordene, for å utsette setningene for en “brøle-prøve” (“l’épreuve du “gueuloir” ”; Baniol 1973 s. 23). “Når jeg leser høyt og kona begynner å gråte, veit jeg at jeg har lyktes.” (Per Petterson i *Dagbladet* 2. april 2009 s. 51 om sine egne tekster) Den britiske forfatteren Jeanette Winterson fortalte i et intervju: “Bøkene mine er en slags samtaler med leserne, så jeg leser alle tekstene mine høyt. Også når jeg skriver på toget.” (*Dagbladet* 30. juli 2012 s. 43)

Den tyske 1700-tallsdikteren Friedrich Gottlieb Klopstock leste ofte høyt fra sine egne verk, men for betaling (Neuhaus og Ruf 2011 s. 371). Hans opplesninger kan regnes som begynnelsen for fenomenet forfatteropplesning som brukes av forfatteren for å få en ekstraintekt, og som ofte betales av en oppdragsgiver. Den tyske forfatteren Christian Friedrich Daniel Schubart drev på slutten av 1700-tallet med opplesning der tilhørerne betalte inngangspenger (Perrig 2009 s. 89-90).

Briten Samuel Pepys levde på 1600-tallet og er i dag berømt for sin omfattende dagbok. Han og hans kone leste ofte i hver sin bok etter at de hadde lagt seg. Av og til leste de høyt for hverandre, og det hendte også at en tjener ble tilkalt for å lese høyt for dem begge (gjengitt etter Quinsat 1990 s. 269). “Samuel Pepys’s [was] reading to his wife three nights before Christmas 1667 to distract her from a toothache” (John Biguenet i <https://newrepublic.com/article/122665/silent-reading-doesnt-exist>; lesedato 09.09.16)

Det å lytte til sine ektemenns eller andres høytlesing var en mulighet for kvinner til å lære mer. Kvinnene hadde oftest ingen eller lite skolegang.

Den franske 1600-tallsdramatikeren Molière pleide å lese sine skuespill for sin tjener. Dette kan ha vært for å oppdage svakheter ved sin egen tekst. Den britiske 1800-tallsforfatteren Samuel Butler hevdet at han oppdaget svakheter ved sine egne

tekster når han leste dem høyt, svakheter som han ikke oppdaget ved innenat lesing (Manguel 1998 s. 339).

Jean-Paul Marat, en av de ledende revolusjonære under den franske revolusjon, skal i 1788 ha lest og kommentert Jean-Jacques Rousseaus *Om samfunnspakten* (1762) mens han promenerte på offentlige steder i Paris, og mens tilhørerne klappet begeistret (Didier 1989 s. 7). Franske myndigheter forbød Rousseau å publisere sine *Bekjennelser*. For å omgå sensuren leste forfatteren gjennom vinteren 1768 fra verket i flere aristokratiske hjem i Paris. En av disse opplesningene varte fra klokka ni om morgenen til tre om ettermiddagen (Manguel 1998 s. 340).

“I vintermånedene 1770-1771 holdt Jean-Jacques Rousseau flere høytlesninger fra sine selvbiografiske opptegnelser i Paris. Tilhørerne var lokket til salongene etter lengre tids rykter om at den berømte opplysningsfilosofen skrev om sitt liv. De fikk det de var kommet for, i overmål. Med “rungende, stø, regelmessig stemme, som ikke syntes å lide av den minste ustøhet”, skal han ha lest i opptil atten timer i strekk, bare avbrutt av korte måltider.” (Ellen Krefting i http://www.fortid.no/tidsskrift/download/fortid_1102.pdf; lesedato 27.01.16)

Rousseaus brevroman *Julie, eller Den nye Heloïse* (1761) er en av 1700-tallets bestselgere, og mange lesere ble rørt til tårer mens de leste. “The abbé Cahagne read the same passages aloud to friends at least ten times, each time with bursts of tears all around: “One must suffocate, one must abandon the book, one must weep, one must write to you that one is choking with emotion and weeping.”” (Darnton 2009 s. 243) “In June 1816 Shelley and Byron sailed together on Lac Léman to Vevey, where *La Nouvelle Héloïse* had been conceived. The idea was to approximate, as best they could, what Shelley called “the divine beauty” of Rousseau’s imagination. His “Hymn to Intellectual Beauty,” composed on the trip, was plainly an act of homage to the shade of Jean-Jacques. Throughout the eight-day boat trip Shelley sat immersed in the book and, like the most dogged literary tourist, read passages aloud when the scenery had specific associations.” (Schama 1996 s. 481)

Høytlesing var en viktig aktivitet i de litterære salongene i Paris og i salonger i andre byer fra 1600-tallet av (Heyden-Rynsch 1992). Den sveitsisk-franske forfatteren Benjamin Constant leste sin egen fortelling *Adolphe* (1816) titalls ganger i Frankrike for ulike grupper før han bestemte seg for å gi den ut som bok i 1816. Beslutningen ble tatt etter at han hadde lest den høyt fire ganger på en uke, og var blitt lei av å lese den i salonger (Gouhier 1967 s. 112). Constant skrev i et brev i 1816 at han hadde lest *Adolphe* høyt femti ganger i Frankrike, og en gang leste han den fire ganger høyt samme uke i London etter oppfordring fra noen engelskmenn som hadde hørt han lese i en fransk salong (s. 112).

I boka *Den rådgivende venninne: Gave til unge jenter som trer inn i livet* (1907; på tysk) skrev Marie von Lindemann: “Å lese for andre bør dere gjøre så ofte som

anledningen byr seg. Dere gir ikke dermed bare andre en stor glede, men det er også nyttig for dere selv; for gjennom å uttrykke det levende ord blir det åndelige i dere mye klarere. Dessuten er det dannende for deres stemme. Å lære seg god høytlesing er noe enhver ung pike bør etterstrebe. Hun gjør seg på den måten både elskverdig og nyttig for andre.” (sitert fra Rosebrock 1995 s. 157)

Den tyske forfatteren Thomas Manns roman *Storsvindleren Felix Krulls bekjennelser* ble publisert som bok i 1954, men ble skrevet allerede i perioden rundt 1. verdenskrig, og var kjent for offentligheten gjennom forfatterens opplesninger fra verket (Perrig 2009 s. 122).

Den tyske forfatteren Richard Dehmel hevdet at mange har en dunkel følelse av at det er dikteren selv som er best til å lese høyt fra sine egne dikt, at bare dikteren kan gi stemme til de hemmelighetene som finnes i diktene (Perrig 2009 s. 98). Det har gjennom tidene ofte blitt diskutert om helst forfattere selv bør lese høyt offentlig fra sine egne verk, eller heller overlate dette til profesjonelle opplesere og skuespillere. Noen skuespillere har fått en vesentlig inntekt gjennom å drive med opplesninger, og har dermed vært i konkurranse med forfattere som opplesere (Perrig 2009 s. 94).

Den østerrikske forfatteren Alexander R. Roda mente at dikteren er den beste tolkeren av sine egne verk, mens hermeneutikeren Hans-Georg Gadamer mente at dikteren i beste fall er en god, men aldri en privilegert tolker av egne tekster (Perrig 2009 s. 94). Den tyske dikteren Gottfried Benn skal ha vært så dårlig til å lese opp egne dikt at noen tvilte på at han hadde forstått det han selv hadde skrevet (Perrig 2009 s. 111).

“Historien forteller at under en opplesning klarte den tyske dikteren Rainer Maria Rilke en gang å lese opp sine dikt fra boken *Duinoelegiene* på en så levende måte at publikum opplevde en slags umiddelbar forståelse av dem. Når de samme tilhørerne etter opplesningen forsøkte å lese diktene, hadde imidlertid forståeligheten forsvunnet: diktene hadde igjen lukket seg og blitt vanskelige og ugjennomtrengelige. Denne lille anekdoten sier noe om poesiers nære forbindelse med den levende stemmen; det er som om poesien trenger stemmens levende nærvær for å virkeliggjøres, for å bli det den skal være og for å nå ordentlig frem til oss.” (Tiril Broch Aakre i <http://www.bergen.folkebibl.no/litteratur/lydpoesi/lydpoesi.html>; lesedato 27.10.05)

Østerrikeren Karl Kraus' opplesning av egne og andres tekster fikk kultstatus, og ble utgitt på grammofonplater (Schütz 2010 s. 204). “In an early chapter of his memoir *The Torch in My Ear*, Elias Canetti recounts the moment, shortly after his arrival in Vienna in 1925, when his friends first described Karl Kraus's performances to him: “When he read aloud from [*The Last Days of Mankind*], you were simply flabbergasted. No one stirred in the auditorium, you didn't dare breathe. He read all parts himself, profiteers and generals, the scoundrels and the

poor wretches who were the victims of the war – they all sounded as genuine as if they were standing in front of you. Anyone who had heard Kraus didn't want to go to the theater again, the theater was so boring compared with him; he was a whole theater by himself, but better.” Although he was somewhat skeptical of his friends' enthusiasm, Canetti was nonetheless intrigued, and when he attended a performance later that evening at the Vienna Konzerthaus, he was surprised by the vibrant and, at times, terrifying energy of the theatrical scene he encountered there. In his account, Canetti describes avid Krausians packing the 700-seat house – a collection of young students, coffee-house intellectuals, and middle-class women (the last group mostly crowded together in the front rows) – as displaying a level of enthusiasm commensurate with a personality cult. The first appearance of Kraus – a small, slightly crook-backed man in a conservative black suit and wire-rimmed glasses – is met with an explosion of wild applause (“the likes of which,” Canetti says, “I had never experienced, not even at concerts”), and as Kraus sits down behind his lecturing table and begins to read aloud from one of his satirical articles, Canetti finds himself mesmerized by Kraus's charisma and versatility: “When he sat down and began to read, I was overwhelmed by his voice, which had something unnaturally vibrating about it, like a decelerated crowing. But this impression quickly vanished, for his voice instantly changed and kept changing incessantly, and one was very soon amazed at the variety that he was capable of.” At a subsequent performance Canetti himself, despite his initial skepticism, finds himself on his feet, yelling and clapping until his hands ache.” (Timothy Youker i <http://0-literature.proquest.com.fama.us.es/>; lesedato 02.05.16)

Den britiske forfatteren William Somerset Maugham brøt sammen under opplesning av sin roman *Of Human Bondage* (1915) (Perrig 2009 s. 108). “In finishing ‘Of human bondage’ Maugham had hoped for catharsis, but he broke down reading the novel aloud thirty years later.” (<https://books.google.no/books>; lesedato 03.05.16)

Dadaistene i mellomkrigstiden leste mange av sine dikt høyt for publikum, stort sett med hovedmålet å provosere, men også for å eksperimentere seg fram til nye opplevelser og innsikter. Rumeneren Tristan Tzara “began nihilistic poetry readings, presenting, as a poem, a newspaper article read to the sound of bells and rattles.” (Eric Cahm i Bradbury og McFarlane 1978 s. 164)

Paul Celan var en rumensk, tysk-språklig dikter med jødisk tilhørighet som skrev mye om jødernes ufattelige lidelser under 2. verdenskrig. “Krigserfaringen gjennomsyrrer Celans forfatterskap. Hans mest kjente dikt, “Dødsfuge”, som åpner med den berømte linjen “Svart daggrymelk vi drikker den til kvelds”, er i dag en uomgjengelig del av vitnelitteraturen om holocaust. I samtiden ble diktet “ofte møtt med motstand og uforstand” [...] Under en opplesning av diktet i 1952 for Gruppe 47, en gruppe tyske, venstredemokratiske forfattere, lo man av Celan. “Han leser jo som Goebbels!” [...] Det er vanskelig å begripe, men det viser jo også hvor sterkt dette ønsket om å legge ting bak seg kan være hos velmenende, unge mennesker.

Det de reagerte på ved hans lesning, var hans emosjonelle kraft, at han selv ble emosjonelt rørt da han leste diktet, som han selv kalte sin mors eneste grav [...] Det klarte de ikke å ta inn, de krevde saklighet og realisme og distanse. De assosierte rett og slett den typen følsomhet, og det å la seg rive med, med nazisme. Så dypt hadde Goebbels' og Hitlers retorikk skapt en forakt i dem. De kunne ikke takle det fra den andre siden.” (Øyvind Berg i *Morgenbladet* 10.–16. juli 2020 s. 35) Celan nektet etter 1961 å “Dødsfuge” høyt (offentlig), men ikke andre av sine dikt (Perrig 2009 s. 108).

Alexander Somerville arbeidet som “farm-worker” på begynnelsen av 1800-tallet på en gård i Lammermuir Hills i det sørlige Skottland, og skrev senere *The Autobiography of a Working Man* (1848). Han leste det meste han kom over, og fortalte i selvbiografien: “I remained in the fields, and lay on the grass under the shadow of the trees and read about the *Centurion*, and all that befel her. When the afternoon work began, I related to the other workers what I had read; and even the griever began to take an interest in the story. And this interest increased in him and in every one else until they all brought their dinners afield, so that they might remain under the shadow of the trees and hear me read. In the evenings at home I continued the reading, and next day at work I put them in possession of the events which I knew in advance of them.” (siteret fra Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 167)

På 1820-tallet var det sterk konkurranse mellom de to australske avisene *Sydney Gazette* og *The Australian*. *Sydney Gazette* rettet seg til borgerskapet og *The Australian* primært til arbeiderklassen. Redaktøren i *Sydney Gazette* latterliggjorde hvordan konkurrentavisen ble lest høyt mens hele familier var samlet etter en lang arbeidsdag (gjengitt etter Quinsat 1990 s. 273). *The Australian* ble først og fremst lest av arbeiderklassen, og dermed relativt fattige personer (Cavallo og Chartier 2001 s. 430).

Eventyrdikteren H. C. Andersen leste gjerne og ofte sin egne tekster høyt, og har blitt kalt en “opplesnings-fanatiker” (Perrig 2009 s. 27). En samtidig av H. C. Andersen fortalte om en opplesning av et eventyr der Andersen gjorde rare bevegelser og lagde komiske lyder mens hans leste, men uten å overdrive dette (Perrig 2009 s. 80). Han “moved into the upper middle class, and he told his stories to children and adults before they were published, thus unconsciously adapting the norms of the tales to the norms of polite society.” (Dollerup 1995) Andersens “first Danish collection of fairy-tales was finished in 1835 and a German selection (of nine tales) was published in 1839. [...] Andersen promoted his work in Germany personally, for instance by giving public readings.” (Dollerup 1995)

I H. C. Andersens eventyr “Krøblingen” leser en gutt høyt for sine foreldre som er analfabeter. Gutten kalles Krøbling-Hans og han er “kløgtig i hovedet”. Foreldrene heter Kirsten og Ole, og arbeider begge i hagen på en herregård: “Der var meget at gøre i herregårdshaven, ikke blot for gartneren og hans lærlinge, men også for

Have-Kirsten og Have-Ole. “Det er et helt slid!” sagde de, “og har vi så revet gangene og fået dem rigtigt pæne, så trædes de straks ned igen. Her er et rykind med fremmede på herregården. Hvor det må koste! men herskabet er rige folk!” “Det er løjerligt fordelt!” sagde Ole. “Vi er alle Vorherres børn, siger præsten. Hvorfor da sådan forskel!” “Det kommer fra syndefaldet!” sagde Kirsten. Derom talte de igen om aftnen, hvor Krøbling-Hans lå med eventyrbogen. Trange kår, slid og slæb, havde gjort forældrene hårde i hænderne men også hårde i deres dom og mening; de kunne ikke magte den, ikke klare den, og talte sig nu mere gnavne og vrede. “Somme mennesker får velstand og lykke, andre kun fattigdom! Hvorfor skal vore første forældres ulydighed og nysgerrighed gå ud over os. Vi havde ikke båret os således ad som de to!” “Jo vi havde!” sagde lige med ét Krøbling-Hans. “Det står alt sammen her i denne bog!” “Hvad står i bogen?” spurgte forældrene.” (http://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/kroblingen; lesedato 30.03.16)

Hans leser derefter høyt “for dem det gamle eventyr om Brændehuggeren og hans kone: De skændte også over Adams og Evas nysgerrighed, der var skyld i deres ulykke. Så kom landets konge forbi. “Følg med hjem!” sagde han, “så skal I få det lige så godt som jeg, syv retter mad og en skueret. Den er i lukket terrin, den må I ikke røre, for så er det forbi med herrelivet!” - “Hvad kan der være i terrinen?” sagde konen. “Det kommer ikke os ved!” sagde manden. “Ja jeg er ikke nysgerrig!” sagde konen, “jeg gad bare vide, hvorfor vi ikke tør løfte låget; der er vist noget delikat!” - “Bare der ikke er nogen mekanik ved!” sagde manden, “sådan et pistolskud, der knalder af og vækker hele huset!” - “Eja!” sagde konen og rørte ikke ved terrinen. Men om natten drømte hun, at låget selv løftede sig, der kom en duft af den dejligste punch, som man får den ved bryllupper og begravelser. Der lå en stor sølvskilling med indskrift: “Drikker I af denne punch, så bliver I de to rigeste i verden og alle andre mennesker bliver stoddere!” – og så vågnede konen i det samme og fortalte manden sin drøm. “Du tænker for meget på den ting!” sagde han. “Vi kan jo lette med lempe!” sagde konen. “Med lempe!” sagde manden. Og konen løftede ganske sagte låget. – Da sprang der to små vævre mus ud og væk var de i et musehul. “God nat!” sagde kongen. “Nu kan I gå hjem og lægge eder i eders eget. Skænd ikke mere på Adam og Eva, I selv har været lige så nysgerrige og utaknemmelige!” – – “Hvorfra er den historie der kommet i bogen?” sagde Have-Ole! “Det er ligesom den skulle gælde os. Den er meget til eftertænksomhed!” Næste dag gik de igen på arbejde; de blev ristede af solen og våde til skindet af regnvejret; inde i dem var gnavne tanker, dem tyggede de drøv på. Det var endnu lys aften hjemme, de havde spist deres mælkegrød. “Læs for os igen historien om brændehuggeren,” sagde Have-Ole. “Der er så mange yndelige i den bog!” sagde Hans. “Så mange, I ikke kender!” “Ja dem bryder jeg mig ikke om!” sagde Have-Ole. “Jeg vil høre den, jeg kender!” Og han og konen hørte den igen. Mere end én aften kom de tilbage til den historie.” (http://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaellinger/kroblingen; lesedato 30.03.16)

Den danske forfatteren Herman Bang “tried his luck as an actor, and although he failed, he nevertheless established himself as a consummate performer, for quite often he read his own works aloud to adoring audiences. Thus, from experience he was – like Hans Christian Andersen, another performance author – keenly aware of the effect of word and phrase on the audience. That understanding of the performance aspect of art may partly account for his mastery of a scenic or dramatic technique. During a performance tour through the United States, Bang was found ill on the train from Chicago to California; he died in Ogden, Utah.” (Niels Ingwersen i Rossel 1992 s. 281)

Francis Kilvert, prest i Shropshire i England i siste halvdel av 1800-tallet, skriver i sin dagbok om en type høytlesing som ble kalt “penny readings”: 3. februar 1871 “we had our 4th Penny Reading. The room was fuller than ever, crammed, people almost standing on each other’s heads, some sitting up on the high window-seats. Many persons came from Hay, Bryngwyn and Painscastle, Numbers could not get into the room and hung and clustered round the windows out-side trying to get in at the windows. The heat was fearful and the foul air gave me a crushing headache and almost stupefied me. I recited Jean Ingelow’s ‘Reflections’ and my own ‘Fairy Ride’. [...] I hear that last night there were some 60 people standing outside the school during the whole time of the Readings. They were clinging and clustering round the windows, like bees, standing on chairs, looking through the windows, and listening, their faces tier upon tier. Some of them tried to get through the windows when the windows were opened for more air.” (Kilvert 1870-79)

“Penny reading had been especially popular in Wales, sponsored by chapels of all denominations, with a high level of participation by working class members.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 284)

“The pieces given at a penny reading should as a rule be of a light and popular character. Rhymed verse of a dramatic or narrative kind seems to “take” best, and after that comic or satiric prose gives the most satisfaction; but poetic prose, or purely picturesque or philosophic blank verse, as yet finds little favour in the ears of the penny-beaded multitude. [...] But the readings given at these entertainments are only part of the evening’s amusements: vocal and instrumental music now invariably form a considerable portion of the programme, and in this department more uniform excellence of execution is obtainable than in the reading. For moderately good, or at least mechanically accurate, amateur pianists, and performers upon the flute and cornet-a-piston, willing and anxious to discourse sweet music to their fellow-townsmen, are always to be found in abundance [...] the practice of occasionally coughing or stamping down a bad reader, or dry piece, is neither courteous nor fair, for it should be remembered that those who appear upon any penny reading stage are amateurs, are giving their services gratuitously, and have in all probability come forward at the solicitation of the managers. Coming before the public under such circumstances, it must be particularly hurtful to their feelings if either themselves or the pieces they have selected for reading are

clamoured down. [...] The matter most generally to be deplored, however, in connexion with penny readings is, that a number of cads – poverty-stricken puppies of the “jolly dogs” class – will come to them, and when there, persistently annoy the performers and disturb the respectable portion of the audience, without respect to persons, or the good or bad qualities of the entertainments.” (Thomas Wright i 1867; sitert fra <http://www.victorianlondon.org/publications/habits-10.htm>; lesedato 22.06.16)

Den engelske forfatteren Harriet Martineau forteller i den posthume boka *Harriet Martineau's Autobiography* (1877) at du hun var ung, var det ikke sømmelig for en ung kvinne å studere noe i bøker. Kvinnen kunne lytte når andre leste, men skulle brodere og være forberedt på visitter. Når det kom besøk, kunne samtalen streife inn på den boka som ble lest høyt i familien, og da gjaldt det at denne lektyren var solid og anstendig, slik at ikke gjesten kunne fortelle andre om moralsk betenkelig lesestoff i den besøkte familien (gjengitt etter Manguel 1998 s. 168). Mens derimot “Florence Nightingale loathed being read to, and said it was ‘like lying on one’s back with one’s hands tied, and having liquid poured down one’s throat’ ” (Hartley 2001 s. 87).

Den russiske dramatikeren og romanforfatteren Nikolaj Gogol leste ofte høyt fra sine egne tekster. En tilhører skrev: “Han gir sitt verk en spesiell fargelegging gjennom sin ro, sin artikulasjon. Nyanser av ironi og komikk som knapt er merkbare vibrerer i hans stemme og synes i hans ansikt” (sitert fra Gourfinkel 1956 s. 40).

I mange borgerlige familier på 1800-tallet var det daglig høytlesing fra romaner. “The practice of reading aloud either to oneself or to family and friends is evident in all socio-economic groups during the nineteenth century. It was both a form of entertainment, and a method of sharing skills within groups where the ability to read was not universal.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 436) Den britiske forfatteren Jane Austen, som skrev romaner på begynnelsen av 1800-tallet, var vant til høytlesing i familien: særlig romaner “were read aloud in the evenings [...] All the Austen family were great readers, and great readers aloud.” (Laski 1969 s. 25 og 50)

“[N]ovels were, and still are, read communally. Mullan (2006) cites evidence from Jane Austen’s letters demonstrating that it was common for novels to be read aloud in families throughout the eighteenth century. He goes on to argue that novelists of this period wrote with the expectation that their novels would be read aloud, writing different characters’ voices in anticipation of reader dramatization using different accents. Altick describes ‘twenty men and women gathering in a locksmith’s shop to listen to the newest number of the *Pickwick Papers*, borrowed from a circulating library at 2d. a day’ (1957, p. 11). Novel reading was (and is), at least sometimes, a communal activity with one person reading aloud to a group of

eager listeners, just as it was and is performed in reading circle formations.”
(Duncan 2013 s. 168)

Naturforskeren Charles Darwins likte å høre opplesning fra en roman mens han lå på sofaen en knapp time om formiddagen. Om ettermiddagen foregikk høytlesing fra en roman i tidsrommet mellom klokka 18 og 22, sammen med aktiviteter som brettspill (to spille-omganger med hans kone Emma), lytting til pianospill og annet (Hemleben 1968 s. 137). I en periode da Darwin var syk og sengeliggende, leste hans kone høyt for han: “He lay in bed for weeks on end, with Emma reading aloud to him: novels from the London Library, so long as they had happy endings, and more esoteric matter if the postbag provided it.” (Desmond og Moore 1991 s. 529)

Skotten Robert Chambers’ bok *Vestiges of the Natural History of Creation*, utgitt anonymt i 1844, ble svært kontroversiell. “More than a hundred thousand readers were spellbound by its startling vision – an account of the world that extended from the formation of the solar system to the spiritual destiny of humanity. As gripping as a popular novel, *Vestiges* combined all the current scientific theories in fields ranging from astronomy and geology to psychology and economics. The book was banned, it was damned, it was hailed as the gospel for a new age. [...] Prince Albert read aloud to Queen Victoria from a book that preachers denounced as blasphemy vomited from the mouth of Satan.” (<https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/V/bo3613191.html>; lesedato 30.08.24)

I artikkelen “Reading Aloud: A Victorian Metier” (1972) Philip Collins “has traced the fashion for reading aloud in Britain to the establishment of Mechanics’ Institutes, where, from the 1840s, ‘readings and other forms of respectable light entertainment came to supplement (later rather to displace)’ educational lectures. According to Collins, ‘The common readers’ enjoyment of some of the best authors of the age – most notably, of Tennyson and Dickens – must have been reinforced and extended by their hearing of so many of their pieces in recitals, public and private.’ As a result, ‘many people met contemporary literature as a group or communal, rather than an individual experience’.” (<https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/p27481/pdf/ch0519.pdf>; lesedato 27.06.22)

“Among the literate population, and among those who could afford quite easily to buy the monthly parts, it was often the practice to have family readings of the instalments [nummer av romanføljetonger] as they came out, and these might sometimes be quite elaborate recitations. The playwright Herman Merivale told of one such family routine: “My grandfather’s whole family of sons and daughters (a very large one), used to cluster round him to hear number after number read out to them. He always studied them himself for an hour or two, in order to be able to read them aloud with decent gravity, and his apoplectic struggles and occasional shouts made them feel bad – longing for their turn.” ” (Andrews 2006 s. 58)

“[T]he Hamilton family of late nineteenth-century Indiana formed themselves into what younger sister Agnes described as ‘a sort of reading club’ (Sicherman, 1989, p. 206) and ‘every Saturday in Aunt Marge’s room, we read Henry Esmond and while one reads the rest of us do our mending or other sewing’ (p. 221). Yet more than a pleasant way to pass the time together while they did their chores, the Hamilton sisters described how reading novels allowed them to ‘try out different identities’ beyond what their class and gender had dictated for them, and therefore to enjoy ‘a world more satisfying than the one originally inhabited’ (p. 208) – a *larger* world. Their reading circle (like the reading of the Brontë sisters) was a private schooling in the public worlds they could not access. This was also, crucially, their only educational option, a common situation for women in the nineteenth century, and an education which offered the advantage of encouraging more ‘self invention’ than the formal educational systems that women were later allowed to enter (p. 217).” (Duncan 2013 s. 82)

“In 1880 a reviewer for the London weekly journal *Literary World* noticed, and regretted, the decline of communal reading that was already taking place: “Reading aloud has fallen into disuse in families and in the social circle [...] The pleasure of a common enjoyment is disregarded in favour of our own greedy devouring of our solitary mental meal; the charm of the sound of the human voice, conveying to us shades of meaning and points of emphasis, is undervalued, and seems to be passing away as one of the delights of life.” ” (Rubery 2011 s. 199-200)

Den britiske forfatteren Rudyard Kipling mistet en sønn som var soldat i 1. verdenskrig. “Mrs Kipling’s diary records that in January 1917 Kipling was reading Jane Austen’s novels aloud to his wife and daughter “to our great delight” [...]. There was little delight in their lives just then. They were still mourning John, and it would be another three months before the Americans entered the war, bringing fresh hope of victory. Jane Austen’s novels evidently brought a welcome break in the family’s gloom.” (http://www.kiplingsociety.co.uk/rg_janeites1.htm; lesedato 16.02.15)

Et amerikansk ektepar som begge elsket den engelske forfatteren Jane Austens romaner, leste mye høyt for hverandre. “Each night, as one spouse bathed, the other read a favorite book aloud. They got through all of Austen’s novels every year.” (Yaffe 2013 s. 169) “I am always enchanted by any little scrap of knowledge which has anything to do with Jane Austen” uttalte den amerikanske bibliofilen Alberta Burke i et brev i 1941. “Together with her husband, Alberta read all of Austen’s novels aloud every year.” (Wells 2011 s. 35)

Den tyske kunsthistorikeren Erwin Panofsky “skrev sin store Dürer-biografi i eksil ved Princeton-universitetet utenfor New York. En gang hans kone Dora Panofsky var syk, byttet Erwin og to venner på å lese for henne. De to andre var Thomas Mann og Albert Einstein.” (*Morgenbladet* 30. april–6. mai 2021 s. 54)

I siste halvdel av 1800-tallet vokste den unge briten George Acorn opp “in extreme poverty in London’s East End, [and] scraped together 31/2 d to buy a used copy of [Charles Dickens’ roman] David Copperfield. His parents punished him when they learned he had wasted so much money on a book, but later he read it to them: “And how we all loved it, and eventually, when we got to ‘Little Em’ly’, how we all cried together at poor old Peggotty’s distress. The tears united us, deep in misery as we were ourselves”.” (http://www.open.ac.uk/Arts/reading/UK/browse_reader_readings.php?s=Acorn&f=George; lesedato 02.06.15)

“The success of [Dickens’ roman] *The Pickwick Papers* was not long in coming. Chapman and Hall had printed approximately four hundred copies of the first monthly number. By the end, they were selling some forty thousand. [...] the report of one of his first biographers who, at the time of the novel’s appearance, had visited a locksmith in Liverpool: “I found him reading Pickwick ... to an audience of twenty persons, literally, men, women and children.” It was hired by them all for twopence a day from the circulating library, because they could not afford a shilling for the monthly number, and the observer never forgot how these humble people, who themselves could not read, laughed with Sam Weller and cried with “ready tears” at the death of the poor debtor in the Fleet prison.” (Ackroyd 1991 s. 208)

“How did Dickens’s vast illiterate readership experience his novels? For thousands of people, what one might call ‘their Dickens’ came to them mediated through someone else’s voice. Effectively it was less ‘their’ Dickens than the Dickens of their obliging interpreter. They listened to another voice inflecting the voice of Dickens that came off the page. The pages of text in the monthly instalment became a performance script. Those unable to read knew Dickens’s texts only as a series of oral performances, whether in the form of a solo recitation or condensed into a stage adaptation. For them the publication of a Dickens story really happened when first it was read out loud [...] Penny Readings began in the 1850s, inspired by Samuel Taylor’s public readings of William Howard Russell’s Crimean War dispatches for *The Times* in the market square of Hanley in Staffordshire. This developed into his ‘Literary and Musical Entertainments for the People’ in 1856, at the town hall, for which a penny was charged. Between October 1857 and April 1858 nine Staffordshire towns were offering Penny Readings, with a total admission of 60,000-70.000. [...] Penny Readings for the poor were held in village and town halls and schoolrooms, as well as in Literary and Mechanics’ Institutes. The Penny Reading, which became particularly popular in the 1860s (the decade of Dickens’s greatest successes as a public Reader), might consist of an evening of songs, instrumental solos, and recitations. Performers were usually amateur enthusiasts. The low price of admission and a policy (in most instances) of ‘No Reserved Seats’ made these entertainments very attractive for the large local working-class population. Dickens joined with Scott, Tennyson, [Thomas] Hood, and Byron in being among the most popular authors for inclusion in Penny Reading repertoires.” (Andrews 2006 s. 51-52)

“The explosion of popularity of the Penny Readings in the 1860s is hard to account for. *The Times* observed in 1868: “Readers are abundant; there is not a literary institution that does not in the course of a year publish a programme of entertainment in which some plays or poems to be ‘read’ by some person of celebrity, general or local, do not hold a prominent place, and for the innocent amusement of the poor ‘penny readings’ in the parish schoolroom are now commonly encouraged by every clergyman who takes a practical interest in his flock.”” (Andrews 2006 s. 52-53)

“Another form of communal reading took place in subscription reading groups. These were ad hoc establishments, meeting usually in private homes or shops. In one example, Shelton Mackenzie, one of Dickens’s first biographers, reported his finding in a locksmith’s shop a group of twenty men and women who had clubbed together to pay twopence to rent out a monthly part of a Dickens novel from a circulating library (they were unable to afford the shilling retail cost of the part) so that one of them could read it aloud. In another example, John Forster tells of the elderly charwoman who was unable to read but who was keeping up with *Dombey and Son* as it appeared in its monthly instalments: ‘it turned out that she lodged at a snuff-shop kept by a person named Douglas, where there were several other lodgers; and that on the first Monday of every month there was a Tea, and the landlord read the month’s number of *Dombey*, those only of the lodgers who subscribed to the tea partaking of that luxury, but all having the benefit of the reading.’ [...] Between 1870 and 1918, according to one survey, half of all working-class interviewees indicated that reading aloud was practised in the house where they were raised.” (Andrews 2006 s. 56-57)

“Clara Claiborne Park recalls in a 1980 essay on the nature of memory that her mother read to her sisters while they sewed and that the father of a college friend read a chapter of Dickens to his family every night at dinner.” (John Biguenet i <https://newrepublic.com/article/122665/silent-reading-doesnt-exist>; lesedato 09.09.16)

Den amerikanske presten Sylvanus Stall skrev i 1897: “Never read, handle, or listen to a book or paper which you might not ask your Mamma or Papa to read aloud with you.” (sitert fra Pfister og Schulte-Middelich 1983 s. 126)

Den argentinsk-kanadiske forfatteren Alberto Manguel vokste opp i Buenos Aires, og har i intervjuer fortalt “om det lagnadstunge møtet sitt med Jorge Luis Borges, verdsforfatteren og litteraturnestoren frå Argentina: Som gymnasiast hadde Manguel deltidsjobb i den myteomspunne bokhandelen Pigmalion i Buenos Aires. Der møtte han den blinde Borges fleire gongar. Ein ettermiddag i bokhandelen oppsøkte Borges den unge Manguel og tilbød han ein jobb som høgtlesar i heimen.” (*Dagbladet* 3. juni 2017 s. 59)

Den tyske forfatteren Carl Friedrich Wilhelm Jordan skrev eposet *Nibelungen* (1867), og ble kjent for sine muntlige turné-opplesninger fra det (Neuhaus og Ruf 2011 s. 372).

Den amerikanske forfatteren Mark Twain foretok i 1895 antakelig inntil da historiens lengste opplesingsturné. Den omfattet USA, Australia, India, Sør-Afrika og England, og reisen fortalte han om i boka *Following the Equator* (1897) (Neuhaus og Ruf 2011 s. 372).

Kjente tyske forfattere kunne fra ca. år 1900 via agenter arrangere opplesningsturneer som fungerte omtrent som konserter og omreisende teater (Perrig 2009 s. 90).

“Herman Wildenvey optræder nu hver aften paa Chat Noir som causør og oplæser af egne digte. [...] Han er ofte meget uforskammet, men publikum er lige fornøiet for det. [...] Hans stemme er lidt slæbende og lidt monoton, men den har alligevel stemning og charme. Denne lyriker, charmør og causør bliver publikum aldrig træt af at fremkalde.” (*Aftenposten* 12. desember 1918; gjengitt i *Aftenpostens magasin Historie* nr. 11 i 2018 s. 22)

Wildenvey “ble en yndet oppleser av egne dikt og dro på lange, landsomfattende turneer som gjerne kulminerte med en helaften i universitetets Aula, med Kongen til stede på første benk.” (Tom Lotherington i <https://www.oversetterleksikon.no/2017/05/12/herman-wildenvey1885-1959/>; lesedato 26.04. 19) Wildenveys diktsamlinger “ble solgt i kjempeopplag, og folk av alle samfunnslag kom strømmende til for å høre hans årlige opplesninger i Universitetets Aula. En gang måtte han sågar holde opplesningen to ganger, 800 plasser var ikke nok for hans beundrerskare. I perioder turnerte han også rundt i landet og samlet fulle hus hvorhen han kom. Hans triumferder kan nesten sammenlignes med dagens rockekonserter. [...] Under sine opplesninger virket han ofte usikker, han hadde dårlig diksjon og gikk ofte surr i sine egne tekster.” (Tom Lotherington i *Libris Magasin* 1993)

“Etter diktsamlingen *Norge i våre hjerter* i 1929 var Grieg blitt fedrelandsdikteren framfor noen, og reiste land og strand rundt på opplesninger, slik at motdagistene trodde, kanskje ikke uten grunn, at han var medlem av Fedrelandslaget, og skrev det i første utgave av *Arbeidernes leksikon*. Det stemte ikke.” (Helge Vold i *Morgenbladet* 2.–8. desember 2011 s. 23)

Det har blitt hevdet at Marie Hamsun var en mer overbevist nazist enn sin mann Knut Hamsun (hevdet blant andre av Thorkild Hansen i *Prosessen mod Hamsun*, 1978). Marie Hamsun ble invitert til opplesning i Tyskland i nazitiden. Hun “trakk fulle hus på sine mange opplesningsturneer i Tyskland, der hun leste fra sine egne og ektemannens tekster. [...] Gjennom kulturutvekslingsorganisasjonen Nordische Gesellschaft, som var kontrollert av nazi-ideologen Alfred Rosenberg, ble hun

engasjert til en rekke foredragsturneer i et hundretall tyske byer. Enkelte ganger opptrådte hun i norsk bunad. Hun leste fra Hamsuns verker, og avsluttet gjerne med noen egne dikt. Hitler-regimet la stor vekt på at den store norske dikteren sympatiserte med politikken deres, og markedsførte dette for alt det var verdt overfor den tyske befolkningen. [...] I januar 1961 leste Marie Hamsun fra sin egen bok *Under gullregnen* i NRK” (Aasmund Willersrud i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 10 i 2018 s. 65 og 67).

“Most American fiction writers, and nearly all poets, make more money reading their work to audiences of fans than from the publication of that same work. Some of the popularity of literary readings must be ascribed to the contemporary cult of celebrity – if “celebrity” can be used without guffaws in a description of novelists and poets in the twenty-first century. But a sense of shared interest unites the readers of a particular writer when they gather to hear the work aloud, and one does come away from such a performance with a clearer sense of the rhythm of the author’s words. [...] as Moses Hadas has pointed out, for the Greeks literature was “something to be listened to in public rather than scanned silently in private.” Literary readings honor that tradition.” (John Biguenet i <https://newrepublic.com/article/122665/silent-reading-doesnt-exist>; lesedato 09.09.16)

Den svenske dikteren Tomas Tranströmer fikk Nobelprisen i litteratur i 2011. “Grunden för Tranströmers litterära världsframgångar är naturligtvis hans egna litterära kvaliteter (inklusive den särskilda översättbarhet som präglar hans poesi), men av väsentlig betydelse var också det stöd han tidigt fick från Svenska institutet, som gav stöd åt hans uppläsning- och föreläsningsturnéer i flera länder.” (Svedjedal 2012)

Tyskeren Thomas Böhm redigerte i 2003 boka *På kort avstånd: Forfatteropplesning* (på tysk), der det bl.a. hevdes at forfatteren ofte ønsker å skjule sin egen personlighet bak teksten, og vil fokusere på den teksten som hun/han har lest opp. Tilhørerne derimot, vil finne forfatterens legitimering – hans eller hennes “autoritet”. Derfor blir forfattere ofte spurt om det de har skrevet er selvopplevd eller er basert på egne, private erfaringer (<http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/rezensionen/sachbuch/dichter-sind-keine-speichellecker-1156874.html>; lesedato 10.06.16)

Dokumentet “Sion vises protokoller” ble kjent for befolkningen i Russland i 1903, og er en forfalskning som hevder at jøder har en krigersk plan for å erobre hele verden. Alle ikke-jøder skulle utryddes ved å påføres dødelige sykdommer, byer skulle bombes, osv. En avisredaktør i St. Petersburg hevdet at dokumentet opprinnelig var skrevet på fransk og deretter oversatt til russisk. I 1905 ble det i Moskva gitt ordre om at det skulle leses fra dokumentet i hver kirke i byen til advarsel for de ortodokse kristne.

“På en brun pub i Oxford ble den populære fantasy litteraturen skapt. Her møttes C.S. Lewis og J.R.R. Tolkien hver tirsdag til en øl, høytlesning og litterære diskusjoner. [...] på puben *The Eagle and Child* er det åpent. Det eldgamle vannhullet fra 1630 har flere bittesmå rom med peis og sittegrupper. Veggene er skjeve og stolene iskalde, men atmosfæren er helt unik. Fra pubdisken ser man direkte bort til stambordet hvor C.S. Lewis og J.R.R. Tolkien hver tirsdag morgen, i årene 1939 til 1962, møttes for å drikke øl og diskutere litteratur. En av de faste postene på programmet var å lese høyt fra bøkene de skrev. - Folk kommer fra hele verden for å se stedet hvor Lewis og Tolkien leste høyt fra *Narnia* og *Ringenes Herre*, forteller Conaire Lee bak bardisken. Gjesteboken på peishyllen bekrefter interessen. Den er full av hilsener fra fans verden over.” (*Aftenposten* 24. desember 2009 s. 10)

I essayet “A Room of One’s Own” (1929) skrev den engelske forfatteren Virginia Woolf: “I had earned a few pounds by addressing envelopes, reading to old ladies, making artificial flowers, teaching the alphabet to small children in a kindergarten.”

Skolen har gjennom århundrer latt elevene lese høyt for læreren og de andre elevene i klassen for å trene på lesing (Chartier 1997 s. 143). Den engelske fantasyforfatteren Philip Pullmans romantrilogi *His Dark Materials* (1995-2000) var inspirert av dikteren John Miltons bibelske epos *Paradise Lost* (1667). Pullman ble mens han som barn gikk på skole i Wales kjent med Miltons epos. “Pullman baserte historien sin om kampen mellom godt og vondt i parallelle universer på “Paradise Lost”. Han var skolegutt i Wales da han ble kjent med det episke 1600-tallsdiktet, signert John Milton. - Frøken hadde en smart idé om at vi først skulle lese det høyt for å få det under huden, erindrer Pullman, som nylig ble adlet av den britiske dronningen for bidraget sitt til britisk litteratur. - Jeg husker hvordan disse flotte ordene rullet gjennom klasserommet. Da det var min tur til å lese, reiste håret – jeg hadde hår den gang – seg på hodet mitt.” (*Kinomagasin* nr. 9 i 2019 s. 36)

Deklamering av dikt har vært et viktig innslag i morsmålsundervisning i skolen. I hjemmet og blant slektninger kunne både kvinner og menn deklamere dikt for hverandre, ofte fra hefter som vedkommende hadde satt sammen selv av dikt som ikke kunne vekke noen forargelse eller krevde for mye ekspressivitet (Franzmann, Hasemann og Löffler 1999 s. 45).

Den tyske dikteren Erich Weinert skrev på 1920-tallet såkalte “tempo-dikt” som skulle framføres fra arenaen til Sirkus Schumann (Kreuzer 1975 s. 60).

Den russiske poeten Osip Mandelsjtam fikk stadig større problemer med de sovjetiske myndighetene, men i 1932-33 kunne han fortsatt holde opplesninger av diktene sine i Moskva og Leningrad, der ifølge en tilhører Mandelsjtam “fortryllet [publikum] som en sjaman” (Brockmeier og Kaiser 1996 s. 181).

I tysk etterkrigstid spilte Gruppe 47, en løs krets av forfattere, en stor rolle. Under deres sammenkomster kunne en forfatter lese høyt inntil 30 minutter fra en egenprodusert tekst, og fikk deretter (negativ og positiv) kritikk fra de andre forfatterne til stede uten å kunne ta til motmæle (Plachta 2008 s. 40).

“[M]any Russians believe, along with Aleksandr Solzhenitsyn, that the long novel is out of place in a technological age: the long evenings of reading aloud by the family fireside are dead and gone.” (Burgess 1971 s. 177)

Den russiske dikteren Jevgenij Jevtusjenko var på tallrike opplesningsturneer rundt i Sovjetunionen i etterkrigstida. I noen tilfeller leste/framførte han egne dikt for svært store folkemengder, i andre tilfeller for f.eks. fabrikkarbeidere i deres lunsjpause. Jevtusjenko utfordret konvensjonelle sannheter i Sovjet, og ble mislikt av mange for det: “Critics went on scolding me. It was said about me that I liked rows and that the people who came to my poetry evenings were hooligans and hysterical girls. But there was never any rowdyism at my evenings. If windows and doors got broken and the police had to be called in to keep order, it was only because there was too little space. I was in a highly ambitious position. Dirt was slung at me on the one hand and applause was showered on me on the other. It was enough to send one mildly crazy. But a voice kept telling me: ‘If they swear at you, you’re all right. It’s more dangerous to be liked. [...]’ I discussed love and politics with tractor drivers in the Altai; I argued about Stalin with fishermen on the Volga.” (Yevtushenko 1965 s. 124-125)

I 1968 kretset de amerikanske astronautene Frank Borman, James Lovell og William Anders ti ganger rundt månen i romfartøyet Apollo 8 i løpet av ca. seks dager. På julaften 1968 leste astronautene høyt fra begynnelsen Bibelens skapelsesberetningen mens TV-seere over hele verden kunne betrakte månelandskapet fra romskipets kameraer. “On Christmas Eve, 1968, the three Apollo 8 astronauts read aloud from the creation account in Genesis, using the King James Bible text, while in orbit around the Moon. Apollo 8 included the first lunar orbits, which meant that the astronauts were completely out of touch with Earth for 45 minutes every time their craft passed behind the Moon. By the time of the Genesis reading, the crew had circled the Moon nine times and had one more revolution to complete. A global audience estimated at half a billion heard and watched their live television broadcast, making it the most-watched broadcast in history at that time.” (<http://www.manifoldgreatness.org/index.php/apollo-8s-genesis-reading/>; lesedato 15.05.15)

For beatpoeten Allen Ginsberg “the printed poem was often more like a musical notation and orchestra score, providing clues to the gestures, shoutings, whisperings, and chantings on stage – sometimes heightened by electronic amplifiers” (Ro 1997 s. 259). Beatpoetene “were “open” not only in form but about themselves personally. They reported what others would have hidden – sexual lusts and failures, masturbation fantasies, death fears, grandiose imaginations of power,

rage, loneliness, self-hatred. They believed that candor is taboo-breaking, liberating. A reader would find that his personal shames are commonplace and can be discussed, are merely human, so to speak. Nakedness was a powerful symbol in the counterculture, and Ginsberg occasionally took off his clothes at poetry readings.” (Perkins 1987 s. 543)

“ “Howl” first came to public notice in October 1955, when Ginsberg gave an impassioned performance of the poem at the Six Gallery in San Francisco to a rapturous and cheering audience. Among the audience was a drunken Jack Kerouac, who (as cited in Barry Miles’s *Ginsberg: A Biography*) shouted “Go!” at the end of some of the lines. The event established Ginsberg as an important, unconventional poet and as a pioneer of the Beat movement.” (David E. Pozen m.fl. i <https://www.encyclopedia.com/literature-and-arts/literature-english/american-literature/howl>; lesedato 15.04.23)

“Howl” er “a poem that demands to be read aloud, and it is fitting that its first public appearance was not as a written publication but as a reading. The experience of hearing these long lines read aloud is of a cascade of words and phrases tumbling over one another in an outpouring of passion, as befits spontaneous expression.” (David E. Pozen m.fl. i <https://www.encyclopedia.com/literature-and-arts/literature-english/american-literature/howl>; lesedato 15.04.23)

“In 1962 Ginsberg traveled to India, where he was introduced to yoga and meditation. He became convinced that these spiritual techniques were superior to drugs in raising consciousness; the trip marked the beginning of a lifetime’s study of Eastern religions. Ginsberg was particularly interested in mantras, mystical sounds used for certain effects. He incorporated mantras into some of his poems, and often began poetry readings by chanting a mantra.” (David E. Pozen m.fl. i <https://www.encyclopedia.com/literature-and-arts/literature-english/american-literature/howl>; lesedato 15.04.23)

“Allen Ginsberg stated that “it [was] possible to get in a state of inspiration while improvising.” He often improvised during poetry readings, using an already published poem such as “America” as the framework for lengthy new improvisations, similar to the way jazz musicians used a song as the framework for extended solos. It was much more difficult, Ginsberg allowed, to accomplish this when he was actually writing.” (David E. Pozen m.fl. i <https://www.encyclopedia.com/literature-and-arts/literature-english/american-literature/howl>; lesedato 15.04.23)

Den amerikanske forfatteren Thomas Coraghessan Boyle har blitt kjent for sine underholdende og morsomme offentlige opplesninger (Neuhaus og Ruf 2011 s. 373).

“The birth of American Sign Language (ASL) poetry, for example, has been attributed to a performance Allen Ginsberg gave in the early 1980s of “Howl” to a group of students in Boulder, Colorado. He invited an audience member to stand up and do his own version of “Howl”. Clayton Valli, now a well-known ASL poet, responded by performing “Howl” in ASL. Here the questions of hearing and seeing the “howl” are vexed by the visual, spatial, and kinesthetic rendition of a howling poem.” (Kochhar-Lindgren, Schneiderman og Denlinger 2009 s. 244-245).

Den ukrainske forfatteren Jurij Andrukhovytj “vart fyrst kjend som frontfigur (eller “patriark”, som han kalla seg) i den litterære grupperinga Bu-Ba-Bu [...] Bu-Ba-Bu står for Burlesk-Balagan-Bufonada, som på norsk kan omsetjast som Burlesk-Gjøglari-Farse. [...] den karnevaleske gjøglartradisjonen i ukrainsk litteratur, som starta med forfattaren Ivan Kotljarevsky (1769-1838) og hans *Enejda* – ein parodi på Vergils *Aeneiden*.” (*Morgenbladet* 9.–15. september 2022 s. 38)

Jens Bjørneboes roman *Kruttårnet* ble utgitt i 1969. “Jeg så Bjørneboe lese fra boka i Sandvika Kino høsten 1969, kledt i jakke og slips, litt trinn, en mørk mann som kikket med fändenivoldske øyne ut i salen gjennom små anarkistbriller, mens han uten å bevege et øyenbryn leste et langt avsnitt om henrettelsesmetoder.” (Fredrik Wandrup i *Dagbladet* 23. august 2010 s. 38)

Amerikaneren Chuck Palahniuk “er kjent for den treffsikre tidsåndanalysen *Fight Club* [1996]. Han er også beryktet for *bad taste*-romaner som *Guts* [en novelle fra 2005] [...] som er så kvalmende at den har fått totalt 73 personer til å besvime under opplesninger.” (*Morgenbladet* 18.–24. juli 2008 s. 31)

Den amerikanske dikteren Robert Frost er “perhaps the closest the United States has been to having a “national poet,” a public figure whose most prestigious honour was the reciting of “The Gift Outright” at the inauguration of President John F. Kennedy in 1961.” (Ro 1997 s. 150) Frost fikk på sin 88-årsdag tildelt “The Congressional Medal” av John F. Kennedy.

“Enkelte forfattere, som Tore Renberg og Levi Henriksen, har holdt opplesninger i fengselet [Kongsvinger fengsel].” (*Morgenbladet* 9.–15. august 2013 s. 27)
“Lenger tilbake i tid finner vi Inger Hagerups lesning av diktet “Den korsfestede sier” utenfor Oslo Domkirke påskemorgen 1975, hvor en krass kritikk av kirkens påskeforkynnelse ble lagt i Jesu egen munn.” (*Klassekampen* 2. mai 2015 s. 34)

En gruppe norske lyrikere ga i 1993 ut boka *Volapük-antologien*. Dikterne hadde da ennå ikke hver for seg debutert på noe forlag, men hadde i lang tid møtt hverandre hver måned i en rivningstruet villa på Frogner i Oslo for å lese sine dikt for hverandre.

Noen lesesirkler driver i tillegg til diskusjoner med høytlesning fra boka de velger ut: “[T]he group [dvs. reading group] may decide that it wants to read aloud: – We

have evolved a method of choosing relevant passages which are read aloud in the group. [...] In London a group has been meeting for an hour a week for the last twenty-five years: – We take it in turns to read the book aloud (twenty minutes each) – a moment of pure enjoyment in a busy week.” (Hartley 2001 s. 86-87)

I en lesegruppe “all admitted to having periods of difficulty reading due to depression; this is why the reading-aloud model suited them so well. However, during the period of the intervention, participants discovered that reading aloud encouraged sustained attention and concentration, and as a result, several members of the group took up this practice at home, either alone or with a partner.” (Mette Steenberg i Rothbauer, Skjerdingsstad m.fl. 2016 s. 193)

Den norske forfatteren Thorvald Steen var en av “stuntpoentene” på 1980-tallet. I et intervju fortalte han: “Den 23. september i 1983 skulle vi, en håndfull lyrikere, lese på paviljongen utenfor Nationaltheatret, egentlig kremen av dem, Tristan Vindtorn, Harald Sverdrup, Karin Moe ... og jeg, debutanten. Og så kom det ingen for å høre på oss. Vi sto og leste høyt for hverandre. Jeg skjønnte straks at dette går jo ikke, og det er ikke bare pressens og forlagenes oppgave å spre interessen for lyrikk, vi måtte stønte sjøl. Og over noen øl seinere samme dag ble Stuntpoetene stiftet. Vi skulle lese dikt på de mest overraskende steder, på trikken og i verkstedene, på hoppet i Holmenkollbakken, i kabinen på SAS-fly, i skolene og garderobene ... , insistere på diktets rettmessige plass i verden; hadde ikke folk hørt et dikt før, så skulle de faen meg få høre ett nå. - Garderobene? - Ja, jeg insisterte en gang på å lese dikt for Lillestrøm før en bortekamp mot Tromsø, jeg var så opprørt over det slappe angrepet deres. [...] Jeg leste også dikt på Representantskapet i Oslo Samorg” (Thorvald Steen i *Dagbladet Magasinet* 24. november 2012 s. 52). “Stuntpoetene stilte 12 krav til det norske samfunn, blant annet at kulturministeren skulle lese nye norske dikt fra Stortingets talerstol og at melkekartongene skulle ha påtrykte dikt.” (http://oslo.ksys.no/produksjon_11214; lesedato 19.12.12)

De svenske forfatterne Bisse Falk og Per Inge Verner Helge har praktisert “litterära överfall” der de dukket opp og leste høyt for folk på lokaltog, busser, gatehjørner og torg (<http://www.kristianstadsbladet.se/new-articles/varje-svenskt-land-har-ratt-till-en-alldeles/>; lesedato 20.07.16).

Lyrikeren Terje Dragseth leste diktsamlingen *Kvitekråkas song* (2005) “fra perm til perm, på Audiaeturfestivalen i 2005: Dragseth leser videre selv om minuttene, timene går; publikummere går, men Dragseth fortsetter, messende, som en munk, en maratonløper, som en deltaker i Tour de France.” (Mette Karlsvik i *Ny tid* 20. august 2015 s. 29)

“Sammen med Erlend Loe og Frode Grytten skal han [Levi Henriksen] framføre dikt på Poesitoget, et samarbeidsprosjekt mellom Dagbladet, Litteraturfestivalen på Lillehammer og NSB. [...] Dagbladets Tom Stalsberg skal være “lyrisk konduktør”,

som han kaller det. [...] Det er en fin måte å få dikt ut til folket på, sier Stalsberg [...] Tog og lyrikk passer fint sammen. På toget får man en fin monoton rytme hele tida, sier han” (*Dagbladet* 23. mai 2011 s. 44).

“På 1960-tallet startet Hartvig Kiran “Ønskediktet”, som i mange år var en stor hit hos lytterne. Uttrykket “Det var dikteren sjølv som las” ble nærmest et munnhell. Takket være dette programmet fins stemmen til en rekke av våre mest kjente lyrikere i historisk verdifulle opptak.” (Fredrik Wandrup i *Dagbladet* 4. februar 2017 s. 64)

“Festivalen Fjelllitteratur på Finse gikk av stabelen 15. – 17. oktober. Festivalen skal være et arrangement med litteratur om fjell- og fjellsport. [...] Under skuespiller Nicolay Lange Nielsens opplesning av Nansen på Store Finsenuit får vi høre hvordan skihelten satte til livs en frossen appelsin – med skallet på.” (*Morgenbladet* 22.–28. oktober 2010 s. 42).

Den 10. mai 1933 arrangerte nazister et stort bokbål i Berlin. Ved 75-årsmarkeringen for denne tilintetgjøringen av bøker av jødiske, sosialistiske og pasifistiske forfattere, ble det arrangert offentlig høytlesing fra bøkene som ble brent (<https://www.bundestag.de/resource/blob/414002/8007b31149683d1208dab92a6bc5c9c5/WD-1-064-08-pdf-data.pdf>; lesedato 29.11.21).

Krimforfatteren Gunnar Staalesen har forsynt sin krimetterforsker Varg Veum “med et helt arsenal av signaturlåter, utgitt på tre plater som “Varg Veums favoritter”, framført av kvartetten Jan Kåre Hystad, Dag S. Arnesen, Sigurd Ulveseth og Frank Jacobsen. Ensemblet har også opptrådt på scenen. Staalesen synger ikke, men leser partier fra bøkene sine” (*Dagbladet* 6. mars 2014 s. 56).

Cathinka Guldberg-senteret (en del av Stiftelsen Diakonissehuset Lovisenberg) i Oslo søkte i 2010 etter studenter og andre frivillige som kunne “lese høyt for enkeltpersoner og små grupper [...]. Du bidrar med å gi gleder i hverdagen og å gi “næring til livet” til mennesker som trenger det. I tillegg får du kjennskap og erfaringer i tilnærming til litteratur på en ny måte. Cathinka Guldberg-senteret er et sykehjem med 130 pasienter, beliggende ved St.Hanshaugen. [...] i fellesskap med andre frivillige inviteres du til ulike temakvelder og kulturarrangement!”

“Lørdag 8. september starter utdelingen av boken “Utvalgte dikt” av Kolbein Falkeid. Alle kan stikke innom sitt lokale bibliotek og få et eksemplar, helt gratis. Boken er årets bok i prosjektet Hele Rogaland leser. Nå utfordres fylkets ordfører til å velge sitt dikt. [...] Alle ordførerne i fylket utfordres til å velge seg sitt Falkeid-dikt og åpne det neste kommunestyremøtet med å lese dette!” (<http://www.rogfk.no/>; lesedato 07.09.12)

Herbjørg Wassmos ektemann Bjørn “har lest høyt for Wassmo gjennom hele forholdet deres. - Da går vi inn i samme univers, og jeg går inn i det med hans

stemme. Over flere år leste han Prousts “På sporet av den tapte tid” for meg, og nå er vi i gang med “Trolldomsfjellet” av Thomas Mann. Høytlesningen gjør at vi bestandig har noe å snakke om. Da han leste Proust, kunne vi diskutere setninger, uttrykk og personer i det uendelige, og vi var ikke alltid enige. Ektemannen leser også Wassmos egne manuskripter høyt for henne, før noen andre får lese. - Han kritiserer dem aldri direkte, men jeg kan høre det på stemmen hans når han ikke synes det er bra nok, og da inviterer jeg ham til å diskutere det.” (*Klassekampens* bokmagasin 15. februar 2014 s. 6)

“Spain launches YouTube reading of ‘Don Quixote’ – The official guardians of the Spanish language launched Thursday a reading on [filmnettstedet] YouTube of the Spanish masterpiece “Don Quixote de la Mancha” in order to promote the use of the language on the Internet. Miguel de Cervantes’ 17th century novel was divided into 2,149 segments which will each be read out by members of the Royal Spanish Academy and volunteers from around the world on the video-sharing website.” (nettnyheter på news.yahoo.com; lesedato 01.10.10)

Hvert år siden 1974 har det blitt gjennomført en opplesnings-maraton i New York. “Since Anne Waldman gathered 31 poets at the very first marathon on January 2, 1974, countless forward-facing luminaries have thrown their voices into the cauldron [...] Each year we have 30-50 first-timers appear, which means that many who performed in prior years aren’t going to be able to participate.” (<https://www.2009-2019.poetryproject.org/programs/annual-new-years-day-marathon-reading/>; lesedato 27.06.22) “[...] the more than hundred and sixty poets who performed remotely over the course of the day on January 1, 2022. The Poetry Project – an institution by and for poets predicated on the virtue of nonhierarchical community-building – has been around since 1966, offering readings, lectures, workshops, and intergenerational mentorship to emerging writers.” (Jess Barbagallo i <https://www.artforum.com/diary/the-poetry-project-s-new-year-s-tradition-perseveres-87592>; lesedato 27.06.22)

“Denne uken har om lag 1300 personer i mer enn 30 byer samarbeidet om å lese Lev Tolstjos store verk *Krig og fred* (1863-69). Maraton-lesningen som begynte på tirsdag og etter planen avsluttes i dag, er koordinert av forfatterens tipp-oldebarn, Fekla Tolstoj, og markerer klimakset i det russiske litteraturåret, som har gått av stabelen i 2015. Herligheten har vært strømmet *live* og hver deltager har lest et utdrag på to-tre minutter.” (*Morgenbladet* 11.–17. desember 2015 s. 49) “Russia has begun a 60-hour marathon broadcast during which celebrities and members of the public are reading aloud the whole of Leo Tolstoy’s sprawling novel War and Peace. A total of 1,300 readers, including actors, politicians and sports figures, are taking part in the reading, which began with actress Alisa Freindlikh reading the first passage. Other readers included cosmonaut Sergei Volkov, who took part from the International Space Station, and French actress Fanny Ardant. The reading of the four-volume novel set during Napoleon’s 1812 invasion of Russia is being broadcast live on national television and radio and online.” (ABC News i desember

2015; <http://www.abc.net.au/news/2015-12-09/russia-launches-marathon-reading-of-tolstoy-war-and-peace/7012292>; lesedato 01.01.16)

“Det skjer mye rundt den russiske forfatteren Mikhail Bulgakov [...] 11. november arrangerte Google en todagers høytlesning av hele Bulgakovs storverk *Mesteren og Margarita* på nett. Putins pressetalsmann Dmitrij Peskov var en av 500 høytlesere. [...] I 2016 er det 125 år siden forfatteren ble født.” (*Morgenbladet* 25. november–1. desember 2016 s. 42)

“*La Princesse de Clèves* regnes som en av de første romanene i verden, men den franske presidenten, Nicolas Sarkozy, hater den. På eksamen for ansatte i offentlig sektor ble det stilt spørsmål fra den, noe presidenten fant meningsløst. Det har gjort 1700-tallsboken til et symbol for politisk protest. Streikende universitetsprofessorer og studenter holder maratonlesninger rundt omkring i landet. Forfatteren Régis Jauffret har oppfordret alle til å sende boken til presidenten, for å kjempe mot hans glorifisering av ignoranse.” (*Morgenbladet* 3.–16. april 2009 s. 41)

Homers epos *Odysseen* “har fått en nytolking – denne gang via iPhone og Hipstamatic. Fotograf Stefano De Luigi har reist i fotsporene til Homer, gjennom Tyrkia, Hellas, Tunisia og Italia, og dokumentert reisen med Hipstamatic-bilder og videoer av folk som leser fra boka på sitt eget språk, melder *The New Yorker*. Om det høres i overkant moderne ut, kan du også tenke på det som at De Luigi egentlig tar klassikeren tilbake til sine røtter. Som han sier: “Eposet har røttene sine i muntlig tradisjon, omreisende poeter, sangere og historiefortellere”.” (*Klassekampens* bokmagasin 27. oktober 2012 s. 2)

“If Herman Melville’s *Moby-Dick* (1852) stands as one of the literary world’s great monuments to narrative achievement, the *Moby-Dick* Marathon Reading became a major occasion in popular literary culture to safeguard that achievement along with its print and oratorical origins from the distractions of the digital age. The annual New Bedford, Massachusetts live non-stop relay reading of Melville’s novel functioned in 2009 as a “sit-in protest” against electronic media saturation according to Mayor Scott Lange. Although Lange accurately predicted that “You won’t hear or see a cell phone,” 2009 would actually be the last anti-tech year for the reading, which then transformed from a tacit luddite rite to a full-blown technological feast, complete with giant screens displaying texts, tweets, and forum posts from virtual participants throughout the world discussing live streaming video of readers delivering passages of Melville’s epic narrative (Dowling 2010, 38). In only one year – from 2009 to 2010 – the event went from print-only to a multimedia extravaganza that ironically sacrificed nothing of its original intention: to reaffirm the power of complex narrative and the sanctity of the reader’s full immersion in it. Once digital, the novel’s global reach expanded the reading community of an event previously limited to its live participants and reported by a few bloggers and local reporters. That reading community has since grown with the proliferation of social media channels in each successive year.” (David Dowling i

<http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/8/2/000180/000180.html>; lesedato 10.02.17)

Den tyske forfatteren Tilman Rammstedt leste på en konferanse høyt en av sine tekster, men det på en “twittervegg” bak han kom opp meldinger som tilhørerne sendte på twitter (Böck, Ingelmann m.fl. 2017 s. 161). Dermed ble det en form for interaksjon mellom leserne om teksten som ble lest.

“The “Isles of Wonder” opening ceremony for the London 2012 Olympics (directed by Oscar-winner Danny Boyle) made a nod to British literature. Actor Kenneth Branagh (who plays Professor Gilderoy Lockhart in the *Harry Potter* films) recited a passage from William Shakespeare’s *The Tempest*. A parade of nurses, doctors and child patients with books followed in rolling beds. Author J.K. Rowling read a selection from J.M. Barrie’s *Peter Pan*. After Rowling’s reading, a giant-sized Lord Voldemort popped up. A crew of women dressed as Mary Poppins wielded umbrellas and banished the *Harry Potter* villain.” (<https://www.adweek.com/galleycat/j-k-rowling-reads-peter-pan-at-the-olympics-opening-ceremony/56115>; lesedato 29.11.18) “[T]he quotation from J.M. Barrie’s *Peter Pan*, read aloud by J.K. Rowling, was an apt choice for this moment. For a start, Barrie left all the royalties for *Peter Pan* to Great Ormond Street Hospital, which helped to link up those otherwise disparate bits of the performance – doctors and children’s literature.” (<https://blogs.spectator.co.uk/2012/08/second-to-the-right-and-straight-on-till-morning/>; lesedato 29.11.18)

Den tyske mediekunstneren Martin Scharfe har i flere år filmet mennesker som leser fra sin yndlingsbok eller en annen selvvalgt tekst. I prosjektet “VolksLesen” (med nettsida www.volkslesen.tv) har jordmødre, brannmenn, politikere, hjemløse, musikere, badevakter, bankfolk, lærere og andre yrkesgrupper, og både barn og pensjonister lest mens de ble filmet. Fram til 2012 hadde ca. 800 personer deltatt og sittet eller stått foran Scharfes filmkamera. Scharfe sa i et intervju at en tigger på gata kan være like god i høytlesing som en politiker. De fleste er litt utrygge når de begynner å lese, fortalte Scharfe, men framstår som bedre og bedre jo lenger de leser. Mange lesere har meldt seg etter å ha hørt om prosjektet. Tekstvalget kan være relativt overraskende, som at en frisør valgte en tekst av Platon og en kelner en tekst av Hermann Hesse. Få velger å lese dikt, men mange har valgt barnelitteratur, f.eks. av Astrid Lindgren. Scharfe har foreslått at de som skal velge en favoritt-tekst fra sin egen bokhylle, gjør det mens de står foran bokhylla med et glass vin. En kokk valgte en tekst om filosofers matvaner, og den over 100 år gamle forfatteren Elfriede Brüning valgte en tekst som hun selv hadde opplevd at ble brent av nazistene. I intervjuet sa Scharfe: “Mitt mål er å fortsette med prosjektet lengst mulig. Da ville nettsida med videoene bli en tidsmaskin.” (oversatt fra http://www.beobachter.ch/unterhaltung/artikel/medienkuenstler-martin-scharfe_eine-coiffeuse-holte-platon-hervor/#; lesedato 07.04.16)

“The Favorite Poem Project is dedicated to celebrating, documenting and encouraging poetry’s role in our lives. Robert Pinsky, the 39th Poet Laureate of the United States, founded the Favorite Poem Project shortly after the Library of Congress appointed him to the post in 1997. [...] During the one-year open call for submissions, 18,000 Americans wrote to the project volunteering to share their favorite poems – Americans from ages 5 to 97, from every state, representing a range of occupations, kinds of education, and backgrounds. From those thousands of letters and emails, we’ve culled several enduring collections: [...] The collection of 50 short video documentaries showcases individual Americans reading and speaking personally about poems they love. The videos have been regular features on PBS’s NewsHour with Jim Lehrer and are a permanent part of the Library of Congress archive of recorded poetry and literature. They have also proven valuable as teaching and learning tools for a range of classrooms and ages. [...] The video collection is also available in DVD format, packaged with the anthology *An Invitation to Poetry*.” (<http://www.favoritepoem.org/about.html>; lesedato 22.11.17)

“USAs nyvalgte president Joe Biden er en ivrig leser av den irske poeten Seamus Heaney. Biden siterte Heaney i talen han holdt etter å ha vunnet Demokratenes nominasjonsvalg i mars, og i valgkampanjen publiserte han en video hvor han leser ‘The Cure at Troy’, Heaneys frie gjendikning av Sofokles’ ‘Filoktetes’, over bilder av amerikansk lidelse under koronakrisa.” (*Klassekampens* bokmagasin 14. november 2020 s. 2)

“Hans-Olav Mørk har i ti år vært prosjektleder for revisjonen av Bibelen. Under lanseringen i oktober [2011] skal Gud ut til folket. Det blir høytlesning på Karl Johan [hovedgata i Oslo]. Den tidligere gatepresten i Oslo mener Bibelen fortsatt har relevans for alle, troende som ikketroende.” (*A-magasinet* 16. september 2011 s. 32)

“Mandag 23. november kan du høre Kjartan Fløgstad lese høyt fra scenen på Rockefeller – med band. Per Petterson, Helga Flatland, Bård Torgersen og Kjersti Annesdatter Skomsvold vil også gripe til mikrofonen. Det er selvsagt konseptet Ferdignakka som står bak rigget. Ferdignakka har i et års tid koblet forfattere på musikere, og utgitt resultatene som singler/podkaster. Nå skal Rockefeller fylles, og langspiller ut på vinyl.” (*Morgenbladet* 20.–26. november 2015 s. 33)

“In 1983, the U.S. Department of Education created its first Commission on Reading to explore the reading decline. Its 1985 report (*Becoming a Nation of Readers*) included [this:] “The single most important activity for building the knowledge required for eventual success in reading is reading aloud to children.” ” (<http://www.trelease-on-reading.com/read-aloud-brochure.pdf>; lesedato 03.10.11)

“En fersk undersøkelse viser at bare 52 prosent [av britiske foreldre i 2011] leser høyt for ungene om kvelden. 48 prosent svarer at de har tid fordi de har det for travelt. Av et representativt utvalg blant 2000 foreldre, telefonintervjuet av

TalkTalk, oppgir 60 prosent at de selv ble lest for da de var små. Sist norske lesevaner ble sjekket var i Bokundersøkelsen 2010, utført av Synovate på oppdrag for Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen. Den viser at 55 prosent av foreldre med barn sju dager i uka. 24 prosent oppgir at de leser to-tre dager i uka, mens seks prosent svarer at de sjelden eller aldri leser for barna. Forskere hevder at barn som blir lest for i oppveksten blir bedre lesere, får bedre karakterer og bedre jobber. Den britiske regjeringen frykter for utviklingen fordi mange skolebarn strever med å uttrykke seg både muntlig og skriftlig, og tror det har sammenheng med at foreldrene ikke makter å følge opp fordi de prioriterer karriere og gjøremål utenfor familien.” (*Dagbladet* 3. februar 2011 s. 28)

“Det er en kjensgjerning at høytlesing for barn er viktig. Nå underbygger en fersk britisk undersøkelse slike påstander. Den viser at foreldre som leser for barna sine legger et godt grunnlag for barnas læring når de begynner på skolen. Studien The Millennium Cohort Study har fulgt 19 000 barn som ble født på begynnelsen av 2000-tallet, og funnene er positive. Det viser seg nemlig at de som regelmessig ble lest høyt for utviklet seg raskere og bedre enn andre barn. Treåringer som daglig blir lest høyt for av foreldre og/eller andre voksne tar lettere til seg læring når de begynner på skolen. De ligger også i gjennomsnitt 2,8 måneder foran sine jevngamle i utviklingen når det gjelder kommunikasjon og språk, og 2,4 måneder foran i matte [...]. Forskerne påpeker også at ikke bare selve høytlesingen gir barna fordeler. Også formidlingsmåten har stor betydning. Dersom voksne for eksempel formidler med innlevelse og aktiverer barna inn i teksten og historien, får høytlesningen enda bedre effekt. Tidligere lesestudier har påvist at voksne som bruker tid på å forklare barna historiens handling, beskrive bilder og gjøre den relevant for barnets liv, medførte bedre resultater på leseferdighetstester enn de som ikke ble det.” (<http://bokpallen.no>; lesedato 03.10.11)

“Å lese for små barn fører faktisk til hjerneaktivitet som støtter utviklingen av barnas egne leseferdigheter. - Å bli lest for som liten har en merkbar og målbar effekt på hvordan barnets hjerne bearbeider historier og forbedrer språkforståelsen, sier John Hutton ved Cincinnati Children’s Hospital Medical Center [...] Det viste seg å være en klar sammenheng mellom lesing for barn og aktivitet i de delene av hjernen som er knyttet til språklig utvikling. Disse områdene er svært viktige både for utviklingen av muntlig tale og seinere leseferdigheter. Skanningen viste at barn som ble mye lest for, hadde annen aktivitet i hjernen, enn barn som ikke ble lest for hjemme.” (Leif Gjerstad i <https://www.forskning.no/barn-og-ungdom-helse/a-lese-for-barna-utvikler-hjernen-deres/497224>; lesedato 30.08.24)

“Høytlesning styrker barnas mentale sunnhet. Den daglige godnatthistorien er ikke bare en hyggestund. Ifølge professor og overlege Kerstin Plessen i barne- og ungdomspsykiatrien styrker høytlesning barnet ditt på flere mentale områder. Hun ramser opp i avisa Politiken: Den gir kognitiv stimulering som hjelper barnet å forstå verden, den gir økt konsentrasjon, hjelp til fokus på én ting og til å holde seg i ro. Dessuten utvikling av refleksjonsevnen, abstrakt tankegang og innlevelse i

andres verden. Og naturligvis en styrking av språkutviklingen, ordforrådet og formuleringsevnen til barnet før skolestart. Flere fagfolk støtter professor Plessen i disse punktene. Og det er faktisk tilknytningen mellom barnet og den voksne som styrker barnets mentale utvikling mest: - Høytlesning skaper et rom der barnet får full og udelt oppmerksomhet av foreldrene. Det styrker såkalt "attachment", altså tilknytning. Vi vet at en trygg tilknytning mellom barn og foreldre sikrer at barnet bedre kan kontrollere egne følelser og er mindre stressa fordi det lærer å bruke den voksne til å speile seg i, sier Plessen til Politiken. Foreldrene krever ikke noe av barnet under høytlesningen, og det kommer sjelden irettesettelser. Det gir en positiv tilbakemelding, hvor barnet opplever at det er ønsket og blir brukt tid på, noe alle barn har godt av. Professoren understreker også at å lese høyt ikke er en mirakelmedisin for alle barneproblemer." (*Dagbladets Magasinet* 24. januar 2015 s. 51)

"Ifølge en undersøkelse gjengitt av The Guardian er det bare 13 prosent av britiske foreldre som leser høyt for barna sine på sengekanten hver kveld. Stress og tidsmangel ble oppgitt som hovedårsak til at det ikke er rom for høytlesning. Og som så ofte er avstanden mellom ideal og virkelighet stor: 75 prosent av de spurte husker å ha blitt lest for hver kveld da de selv var barn, og 87 prosent mener høytlesning er viktig for barnas utvikling. [...] Historien moren eller faren din leser for deg på senga, er til deg. Selv om den er skrevet av en forfatter som ikke kjenner deg, er den plukket ut med deg i tankene, og når den framføres, er det av en nær formidler som kan skynde seg eller dvele, dra dramatikken opp eller ned, alt etter lytterens behov og ønske." (*Dagbladet* 13. september 2013 s. 40)

Den voksne kan ønske å bringe videre gode opplevelser og minner om selv å bli lest høyt for som barn (Putzer-Maier 2018 s. 82).

"Undersøgelser peger på, at høytlesning og fælles opmærksomhed på gode historier styrker børns læring og læseglyde samt følelsesmæssige tilknytning og sociale udvikling og dermed øger trivslen hos både børn og forældre. Læsefællesskaberne skaber en ny og anderledes ramme for at arbejde med læsning på en lystfyld måde, der i særdeleshed kan appellere til familier, hvor læsning ikke er en del af hverdagslivet." (<https://www.laeseeforeningen.dk/nyheder/lauritzen-fonden-sttetter-projektet-hjtlæsning-og-lselyst-for-brn-forldre-og-familier>; lesedato 19.12.22)

"I read all Harry Potter books aloud to my twins at bedtime. Took a looooong time." (anonym i <https://pagesunbound.wordpress.com/2012/04/10/top-ten-tuesday-23/>; lesedato 18.01.16) "Jeg leser engelske bøker hele tiden, alt fra hest til fantasy, leser faktisk sjeldent noe norsk!! Men Harry Potter leser jeg på norsk, for jeg har.... hold dere fast, lest dem HØYT 4 ganger!!! Først leste jeg dem selv, så leste jeg dem høyt for mannen min, også syns han det var så koselig, at jeg har lest dem høyt flere ganger!!" (anonymt innlegg av en person som kalte seg "beat" på http://mix.hestemarked.no/topic.asp?TOPIC_ID=6603; lesedato 15.01.16)

Den svenske forfatteren Carl-Johan Forssen Ehrlins barnebok *Kaninen som så gärna ville somna* (2011) handler om å sovne. I et intervju sa forfatteren: “Alt fokus i boka er på å slappe av og å sovne, gjennom å hele tiden involvere barnet i avslapningsøvelser [...] Trikset er at boka skal leses på en spesiell måte. Foreldre blir bedt om å gjespe ofte, framheve enkelte ord som sove og søvn, og lese dem med en langsom og rolig stemme. [...] Med hjelp av psykologiske teknikker og den spesielle måten boka er strukturert på sovner barna godt, ofte selv før historien er over” (*Dagbladet* 18. august 2015 s. 27). Boka er oversatt til engelsk, og var i 2015 en bestselger på nettbokhandelen Amazon. Tyskeren Hans-Joachim Kulenkampff hadde et program på tysk TV der han ved midnatt leste høyt for å hjelpe seerne/lytterne til å sovne (Schütz 2010 s. 122).

“Sverige har en YouGov-undersøkelse vist at høytlesningen er på vei ned. Andelen barn som fikk høytlesning en gjennomsnittsdag falt fra 80 prosent i 1984 til 74 i 2003, og lesetiden hadde falt fra 30 til 15 minutter. I 2012 er det 35 prosent av foreldrene som leser daglig og 30 som leser mellom to og seks dager i uken, noe som sannsynliggjør en fortsatt klar nedgang. Barn trenger både å lese og lytte, fastslår en gruppe fra organisasjonene Junibacken og Läsrörelsen.” (*Morgenbladet* 27. april–3. mai 2012 s. 37)

Det å lese høyt, deklamere eller resitere tekster har ofte inngått i skolens undervisning (Grimm og Schärf 2008 s. 147). Lærere leser ofte høyt for elevene sine. “Det er god tradisjon for å vurdere høytlesning som en viktig aktivitet på småskoletrinnet. Det er fastslått i planer for norskfaget at elevene skal møte høytlesning av ulike tekster, og verdien av høytlesning argumenteres for i ulike retninger. Åpenbart er det for eksempel at høytlesning er fantasistimulerende, og språkstimulerende. Høytlesning gir dessuten elevene mulighet til å møte litteratur som de ennå ikke er i stand til å lese selv. Det er lesemotiverende og viser veier til en tekstkultur mange ikke er kjent med. [...] Samling rundt høytlesingsboka gir også verdifulle fellesskapsopplevelser, muligheter for gode samtaler og i tillegg trening i å sitte stille og lytte over tid – å konsentrere seg om det leste og fortalte. Derfor er det også viktig å skape faste og gode rammer rundt slike fellesstunder. Det kan ha med ordning av sitteplasser å gjøre og bruk av et fast mønster, som at elevene sitter i en sirkel eller ordnede rekker. Det kan ha med ritualer å gjøre, som hvordan en begynner en slik høytlesingsstund, for eksempel gjennom å tenne et lys eller bruke en eller annen form for rekvisitt. Slikt kan skape trygghet og forventning. Det kan dessuten ha med blikk-kontakt å gjøre – å etablere en stillhet og en kontakt mellom leser og publikum som gjør lesingen meningsfull.” (http://web2.gyldendal.no/abc/html/biblioteket_bok/3.1.htm; lesedato 03.10.11).

“Da jeg hadde min siste klasse på mellomtrinnet, leste vi serien om *Den vesle vampyren* av Angela Sommer-Bodenburg. Det ble viktig å nøre opp under blandingen av forventning, spenning og redsel som hovedpersonen føler i sitt voksende vennskap med en vampyr og hans blodtørstige familie. Jeg satte boka opp på lærerpulten, og så satte vi i gang en prosess med å endre klasserommet. Vi tok

frem tepper, slo av alle lys, dro for alle gardiner, tente stearinlys og samlet oss tett i tett. Med dette som omgivelser leste jeg boka med innlevelse, der karakterene fikk egne stemmer og uttrykk, fysiske handlinger som å banke på dører og ruter ble fysisk utført ved at jeg banket på siden av pulten min, og de mest skrekkfylte scenene ble lest med en stille, lavmælt tone. [...] I en klasse på ungdomsskolen leste jeg *Barsakh* av Simon Stranger. Da samlet jeg elevene i et rom med en projektor som flippet gjennom bilder av båtflyktninger, og som handlet om å rømme fra Afrika til Europa med en drøm om et bedre liv. Elevene satt fjetret fordi jeg bygget opp under bokas stemning og tema.” (læreren Vidar Olav Haraldsen-Jupskås i Aalstad 2016 s. 180-181)

Det hender også at skoler får besøk av forfattere som leser fra sine egne bøker.

“Forfatterens opplesning av sine egne tekster har alltid hatt en sterk fascinasjon. Hvordan ser Forfatteren egentlig ut, hvordan er stemmen, hvordan ter han seg? Kanskje kan man få et blikk inn i selve skapelsesprosessen?” (Eidsvåg 2007 s. 115)

Den østerrikske dikteren Georg Trakl leste sin egne dikt høyt med en monoton stemme som minnet om en bønn. Også den rumensk-tyske poeten Paul Celan leste sine tekster på en nøktern måte, uten noen opphøyd stemme i framføringen. Han uttalte ordene dempet, nesten nølende (Grimm og Schärf 2008 s. 158). Den tyske dikteren Else Lasker-Schüler leste derimot sine tekster følelsesfylt og rapsodelignende, nesten som en syngende ekstase (Grimm og Schärf 2008 s. 158). Hun lagde summelyder som et slags akkompagnement til ordene, og klinget noen ganger med en bjelle.

Else Lasker-Schüler opptrådte ofte med eksotiske forkledninger når hun leste fra egne tekster. Hun var for eksempel i orientalsk påkledning med turban i en rolle som prins av Theben (Köhnen 2001 s. 175).

“Da den amerikanske forfatteren Jonathan Franzen (51) besøkte Litteraturhuset i Oslo denne uken, la det grunnlaget for noe så sjeldent som et svartebørsmarked for billetter til en litterær høytlesning. Men så er da også Franzen kjent for begivenhetsrike høytlesninger, tidligere i år førte et besøk ved et engelsk litteraturarrangement til en heftig politijakt i Londons gater, etter at en tilskuer rev brillene av nesen på forfatteren og etterlot seg et løsepengekrav på 100 000 amerikanske dollar.” (*Aftenposten* 22. oktober 2010 s. 11)

Märta Tikkanen har skrevet om den svenske forfatteren Sara Lidman: “Hadde man noen gang vært så heldig å høre henne live, var det umulig å ikke ha stemmen hennes og rytmen hennes og tonefallet i ørene når man vendte tilbake til tekstene hennes. Det er et faktum at en del forfattere er så ett med tekstene sine at man aldri kan lese dem uten å ha dem selv levende med seg, med gester og pausering og de små, undersøkende blikkene i publikums retning. En påminnelse om at litteraturen springer ut av den muntlige fortellingen rundt leirbålet i menneskehetens barndom,

der det ikke bare ble formidlet erfaringer og nødvendig overlevelseskunst, men også kjærlighet til ordene, tonefallet og rytmens avgjørende betydning for budskapet og gjennomslagskraften.” (*Klassekampens* bokmagasin 17. januar 2015 s. 7)

På en CD med opptak av at den tyske forfatteren Benjamin von Stuckrad-Barre leser høyt egne tekster, uttalte han: “Jeg skal i kveld lese for dere fra denne boka som alle allerede har kjøpt og derfor har. Og derfor kommer jeg selvfølgelig også til å si hvor i boka vi befinner oss, slik at dere kan lese med og sammenligne. Det synes jeg alltid er spennende: Hva er det forfatteren forandrer? Hva viser seg når det leses “live” ikke å fungere godt? Hvor blir ord utelatt? Hvor leser han feil? Hva må senere forandres i verkutgaven?” (sitert fra Köhnen 2001 s. 275)

Den kanadiske forfatteren og sangeren Leonard Cohen har ofte framsagt egne dikt mellom sangene på sine konserter. Den svenske dikteren Bob Hansson har sittet i et tre og lest dikt høyt: “En gång klättrade jag upp i ett träd och läste dikt. Det var populärt.” (<http://www.fredriksdal.se/program/arets-tema/tradkronikan/bob-hansson-estradoet/>; lesedato 24.06.11) “Bob Hansson, [er] den svenske poeten som virkelig tar litteraturen til folket og ikke er redd for å sitte i et tre og deklamere høyt” (*Morgenbladet* 27. mai–2. juni 2011 s. 33). På en festival i Geitmyra skolehage i Oslo 25. august 2012 satt forfattere (Rebecca Dinerstein, Kjersti Annfinsen, Rune Slagstad og Bror Hagemann) etter tur oppe i et tre og leste høyt for publikum.

Den franske forfatteren Michel Houellebecq “forteller om hvordan han som barn elsket å lære dikt utenat og lese dem opp, og hvordan han begynte sin karriere som poet som leste dikt høyt på kafé.” (*Morgenbladet* 30. august–5. september 2019 s. 9)

Den svenske dikteren Bruno K. Öijer har hatt suksess med offentlige opplesninger av sine dikt i fullsatte storsaler. “Efter två och halv timme och uppemot femtio dikter kastar Bruno K Öijer ut blombuketten till Linköpingspubliken som står upp och applåder stadens son. [...] Han gör ett avspänt intryck, är öppen och tillgänglig och bjuder på sig själv. Öijers uppläsningar har ofta förstärkt det mörkt magiska i hans dikt. Han har gestaltat en poet i kontakt med andeväsen och underjorden. [...] Också vid tisdagens framträdande stannar han ofta upp och verkar lyssna efter dikterna, räknar in dem tyst för sig själv innan han börjar läsa. Men på ett sätt som samtidigt vänder sig mer mot publiken. [...] Humor kanske inte är det första man förknippar med Bruno K Öijers dikt, men flera läsningar genomförs på ett sätt som lockar salongen till skratt. [...] Även “Vi lägger det svarta puzzlet” från “Medan giftet verkar” framförs hårt och aggressivt. “Sjuka drog lott / om vem som ska bota landet” läser Öijer. Men därefter följer en lugn, innerlig och mycket vacker läsning av “Hålla honom kvar”, denna fantastiska dikt om telefonsamtalet från den vuxne Öijer till sig själv som sjuåring i lägenheten som kakelugnens mässingsöga vakar över. [...] Publiken lyssnar andäktigt. Det är en Öijer i poetisk

frihet som avslutar foreställningen med en uväntad läsning där han låter tre dikter från olika samlingar smälta samman till en enda.” (<http://www.corren.se/nyheter/magisk-poesikvall-med-oijer-7511830.aspx>; lesedato 14.01.15)

Den østerrikske seriemorderen Jack Unterweger ga ut selvbiografien *Skjærsilden eller reisen til tukthuset* (1995) og holdt offentlige opplesninger fra boka (Benecke 2013 s. 179).

Den amerikanske forfatteren Rebecca Wells’ roman *Divine Secrets of the Ya-Ya Sisterhood* (1996) ble en bestselger ikke minst på grunn av forfatterens høytlesingsturnéer. “Wells herself is an actress. She didn’t read from her novel as she traveled across the country so much as she acted it out, playing each character with such skill that she turned her readings into performances. [...] Northern California, as Wells said, was where 700 and 800 people first began showing up at her readings.” (<http://www.fspcol.com/>; lesedato 30.07.14)

Christian Kjelstrup “er en kjenner av [den portugisiske forfatteren Fernando] Pessoa. For tolv år siden gikk han gatelangs i Oslo og ble invitert inn i byfolkets stuer, der han spontan-leste Pessoa under banneret “Pessoas Vitner”.” (*Dagbladet* 29. mars 2014 s. 2) “Det er godt at det finnes ildsjeler! Her er mannen som ikke bare har ringt på dører Oslo rundt som “Pessoas vitne”, men også startet en bokhandel med bare én bok salgs.” (<https://www.facebook.com/norskvg/posts/10151943219781863>; lesedato 04.07.14)

Den tyske forfatteren Rainald Goetz ble beryktet da han i 1983 under en opplesing (som samtidig ble vist på TV) fra sin roman *Villfarelse* skar seg i pannen med et barberblad og lot blodet renne nedover hendene og manuskriptet han leste fra.

Den dansk-palestinske dikteren Yahya Hassan var kontroversiell fordi han i sine tekster skrev kritisk om det innvandremiljøet han selv kom fra. “Debutboken slo ned som en bombe i Danmark og ble solgt i over 120.000 eksemplarer på kort tid – og flere hundre bevæpnede politifolk måtte trå til da han hadde diktopplesning fordi de fryktet tidenes opptøyer.” (<https://www.vg.no/rampelys/bok/i/dOe43X/den-kontroversielle-danske-poeten-yahya-hassan-er-doed>; lesedato 09.04.21)

“En som valgte å ikke ha noen lanseringsfest, er Marius Ektvedt, som debuterte med romanen “Revir” tidligere i høst [2012]. Men nylig deltok han på et annet stunt, da han hadde en opplesning fra et hull i bakken under festivalen “Bønder i byen” [...]. Det var blant annet på forespørsel fra forlaget, og debutanten føler han har fått god hjelp fra forlaget i arbeidet med promoteringen med boka. [...] - Hvordan var det egentlig å lese opp fra det hullet? - Det var en overraskende fin opplevelse. De hadde laget en fin setting, med lys og alt.” (<http://www.klassekampen.no/apps/pbcs.dll/article>; lesedato 29.01.14)

“Fredag 8. juni [2012] klokken 15.00 starter en 24 timer lang opplesning av Knausgårds[selvbiografiske romanserie] *Min kamp*. Bibliotekarer og andre frivillige vil starte fra første side i første bok i romanserien, og lese så langt vi kommer i løpet av den fastsatte tiden. Arrangementet vil foregå på Torvet i Arendal. Rett på utsiden av Arendal bibliotek bygges for anledningen Vår Kæmp, som vil danne rammen rundt opplesningen. Arendal bibliotek holder døgnåpent, sånn at ivrige lesere kan låne med seg Knausgårds bøker og fortsette på egen hånd. [...] Etter at opplesningen er ferdig på Torvet lørdag 9. juni, tar Froland Curlingklubb over stafettpinnen og løper til Froland mens de fortsetter høytlesningen. [...] For trofaste tilhørere som blir gjennom natten, serveres frokost i Kæmpen på morgenkvisten.” (<http://www.austagderfk.no/>; lesedato 22.05.12)

“Troll i Norden blir temaet for Nordisk bibliotekuke i 2014. Uka starter mandag 10. november med høytlesing av utvalgt litteratur til samme tidspunkt i hele Norden.” (*Bok og bibliotek* nr. 3 i 2014 s. 21)

“Vi varmer opp til åpningen av Kiellandsenteret med et streamet lesemaraton fra torsdag 14. februar kl. 08.00 til 08.00 fredag morgen. Det blir 24 timer med høytlesning fra forfatterskapet til Alexander L. Kielland. [...] Døgnet er delt opp i 72 økter, og da 20 minutter pr. leser. Torsdag kl. 08.00 begynner kulturhussjef Anne Torill Stensberg å lese fra Kiellands novelle-samlinger, og innen kl. 08.00 neste morgen er målet å ha lest 16 noveller, de tre romanene *Garman & Worse* (1880), *Gift* (1883) og *Jacob* (1891) og fem av tekstene fra artikkelsamlingen *Mennesker og dyr* (1891). Hvem skal lese? Foruten ansatte ved Sølvberget [bibliotek], får vi blant annet besøk av ordfører Christine Sagen Helgø, Per Inge Torkelsen, musiker Hanne Vasshus, forfatter Stig Beite Løken, rapperen Tore Pang, Jostein Soland, Torill Renaa og lokalpolitikere Per A. Thorbjørnsen og Eirik Faret Sakariassen. Etter 23 timer og 40 minutter gis stafettpinnen til prosjektleder for Kiellandsenteret, Stine Honoré, som tar siste leseøkt. Kiellandsenteret åpner mandag 18. februar, på Kiellands 170-årsdag.” (fra e-post av Christian Tønnessen på e-postlista biblioteknorge, 13.02.09)

“Som et sentralt rollemodelltiltak oppfordret Foreningen !les leseagenter til å arrangere “Menn i uniform leser” ved lokale bibliotek og/eller arbeidsplasser. Tiltaket gikk ut på at leseagentene inviterte ulike yrkesgrupper i sitt nærområde, for eksempel bussjåfører, brannmenn, ambulanspersonell og politi, til bibliotekene for å lese høyt for barn. Som en takk for innsatsen fikk arbeidsplassene en bokpakke fra Foreningen !les. Det har vært gjennomført fem slike tiltak. Potensialet er helt klart større og tiltaket burde blitt utnyttet bedre under prosjektperioden. Ved siden av andre tiltak i prosjektet, har “Menn i uniform leser” havnet noe i skyggen. Leseagentene har hatt stor arbeidsmengde og mange har derfor ikke prioritert dette tiltaket. Responsen på de gjennomførte arrangementene er imidlertid god i følge rapporter fra leseagenter. “Menn i uniform leser” er et tiltak det oppfordres til å videreføre i bibliotekene selv om prosjektet offisielt er avsluttet.” (Ole Ivar Burås

Storø i [http://foreningenles.no/formidling/les-for-meg-pappa/rapport-av-prosjektet;lesedato 21.11.17\)](http://foreningenles.no/formidling/les-for-meg-pappa/rapport-av-prosjektet;lesedato%2021.11.17)

“Sel bibliotek har satt igang prosjektet “Menn i uniform leser for barn”. Vi vil vise gode, mannlige, lesende rollemodeller for ungene. Utover høsten får vi besøk av brannmann, politi, ambulansepersonell, osv. De tar på seg uniformen og kommer til biblioteket for å lese en bok og fortelle om jobben sin. [...] Lyst til å høre en ekte brannmann lese eventyr? Alle barn er velkomne til biblioteket i Heidal 18.09. kl. 10.00!” (<http://www.sel.kommune.no/menn-i-uniform-leser-for-barn.5396460-154050.html>; lesedato 22.07.16)

“Foreningen !les har over en treårsperiode fra 2009 til 2011, med støtte fra Nasjonalbiblioteket, gjennomført prosjektet Les for meg, pappa! Det sentrale i prosjektet har vært bevisstgjøring av verdien av høytlesing, formidling av høytlesingslitteratur og målrettet arbeid for å fremheve gode lesende rollemodeller, spesielt blant småbarnsfedre og andre mannlige voksenpersoner. Foreningen !les har samarbeidet tett med litteraturformidlere fra biblioteksektoren, kalt leseagenter. Prosjektet har tatt sikte på å utvikle formidlerrollen ved å jobbe mot spesifikke målgrupper og innta nye arenaer for litteraturformidling. Hovedarenaer gjennom prosjektperioden har vært foreldremøter i barnehager og grunnskoler, og arbeidsplasser og ulike fritidsarenaer. Det har blitt jobbet med å få til en tettere kobling mellom barnehager/skoler og hjem for å skape økt leseinteresse. Tidlig i prosjektet ble det produsert en antologi i et opplag på 60 000 med smakebiter fra gode høytlesingsbøker og annen litteratur, samt brosjyrer og plakater. Materiellet ble sendt til leseagentene, folke- og skolebibliotek i hele Norge og andre som har tatt kontakt direkte med Foreningen !les. I tillegg har materiellet blitt utdelt i forbindelse med ulike arrangement Foreningen !les har arrangert eller blitt invitert til. [...] Les for meg, pappa! ble under Leseåret 2010 inkludert i et samarbeid mellom Foreningen !les og Norsk Forfattersentrum. Samarbeidet var et formidlingsprosjekt, hvor leseagenter sammen med forfattere besøkte arbeidsplasser for å skape hyggelige og interessante møter rundt litteratur. Under Leseåret 2010 ble det også produsert øvrig materiell til bruk i prosjektet og ulike leseårstiltak. [...] Foreningen !les startet tidlig i 2009 med å rekruttere leseagenter, fortrinnsvis fra biblioteksektoren, til prosjektet.” (Ole Ivar Burås Storø i [http://foreningenles.no/formidling/les-for-meg-pappa/rapport-av-prosjektet;lesedato 21.11.17\)](http://foreningenles.no/formidling/les-for-meg-pappa/rapport-av-prosjektet;lesedato%2021.11.17))

“Flere av litteraturformidlerne som deltok under Foreningen !les sitt prosjekt Idrett og lesing fra 2006-2008, da som *garderobebibliotekarer*, ble med videre i Les for meg, pappa! [...] Ettersom forespørselen fra barnehager og skoler var stor, ble det bestemt at disse arenaene skulle prioriteres, men uten å ekskludere arbeidsplasser og andre arenaer fra prosjektet. [...] Totalt har over 6000 tilhørere vært til stede under besøk av leseagenter på de ulike arenaene i prosjektet. Ser man på hvilke arenaer besøkene har forekommet, har flesteparten vært ved foreldremøter. Deretter følger bedrifter, bibliotek og øvrige arenaer. Eksempler på bedrifter som har fått

besøk er politi- og brannstasjoner, vann- og avløpsetater og andre kommunale avdelinger, byggefirmaer og Landbrukets hus. Det har også blitt gjennomført besøk ved kommune- og skoleadministrasjoner. Av øvrige arenaer som leseagentene har besøkt nevnes blant annet fengsler, kafeer, hoteller, idrettshaller, barnevernstjenester, helsestasjoner, fyrstårn, torg, campingplasser og annet utereale. Dette viser kreative og modige leseagenter som har tatt utfordringen ved å oppsøke nye arenaer for å møte nye målgrupper og formidle høytlesingslitteratur og annen litteratur.” (Ole Ivar Burås Storø i <http://foreningenles.no/formidling/les-for-meg-pappa/rapport-av-prosjektet>; lesedato 21.11.17)

Deichmanske bibliotek i Oslo har organisert “Strikk og lytt”: “Elsker du strikking? Trenger du nye lesetips? Får du sjelden tid til å lese bøker? Liker du best å bli lest for? Eller har du bare lyst til å høre en god fortelling? Du strikker. Vi leser høyt. Gratis kaffe. Kan ettermiddagen bli bedre? Vi finner fram noveller, romanutdrag og kanskje noen dikt? Så kan du slappe av i en lenestol med strikketøyet og kanskje få lyst til å låne med deg noe hjem?” (<https://www.deichman.no/arrangement/strikk-lytt-24>; lesedato 30.11.16) “Noveller, dikt og utdrag av romaner leses høyt mens strikkepinnene går. Noen smiler, andre humrer. Strikk&Lytt har det siste halvannet året trukket stadig flere deltakere til Deichmanske hovedbibliotek. [...] Arrangementet ble raskt populært og ble arrangert månedlig fram til april i år, da frekvensen økte til to ganger i måneden på grunn av de høye besøkstallene, med en rekord på 103 lyttere.” (*Bok og bibliotek* nr. 4 i 2016 s. 63)

“Det nye prosjektet *Ferdignakka* blander skjønnlitteratur med popmusikk. [...] *Ferdignakka* skal være både singelutgivelser på nett og livearrangementer. [...] Det er 50/50 litteratur og musikk. Forfattere leser korte, upubliserte tekster. Så blir dette lydlagt, med pop og elektronisk musikk [...] I selve lydboksinglene er formene likestilte. Litteraturen nærmer seg musikken – og omvendt.” (*Morgenbladet* 16.–22. januar 2015 s. 40)

Anna R. Folkestad og forlaget Samlaget *Unni og Gunni reiser* (2012) er en app-bok (digital bilde- og lydbok) der brukeren kan velge å skru høytlesingsfunksjonen av eller på, og kan spille inn og lytte til sin egen høytlesing av teksten (*Dagbladet* 5. november 2012 s. 40).

“6 ganger årlig tilbys filmvisninger på Bergen kino med høytlesning for utviklingshemmede. Det betyr at publikum i salen har på øretelefoner og får ”forklart” og tolket handlingen i filmen underveis av en høytleser som sitter i salen.” (<http://www.bergenkino.no/incoming/article937520.ece>; lesedato 08.12.15)

Den amerikanske regissøren Quentin Tarantinos film *The Hateful Eight* (2015) “hadde en kronglete start. Da manuset ble lekket, ga en såret Tarantino opp filmen, før han senere ble inspirert igjen. Det var under en høytlesning av manuset i en fullsatt kinosal i L.A. at filmen på mange måter gjorde sin debut. - Publikum elsket det, sier Walter Goggins, som spiller en bråkmaker fra sør. [...] - Folk ga oss

stående applaus etter lesningen. Alle så på hverandre og tenkte: “Hvordan kan han ikke lage film av dette nå!” ” (*Filmmagasinet* nr. 9 i 2015 s. 32)

“Jeg leser høyt for familien om kveldene det jeg har skrevet, for å få ros. [...] Jeg er avhengig av tilbakemelding. Er ikke den typen som liker å holde manuset i en skuff til det er ferdig.” (Klaus Hagerup i *Aftenposten* 4. desember 1994)

I Sveits fantes i 2009-16 en “homedelivery service” for høytlesing (Perrig 2009 s. 120). Et firma sender en oppleser til et privathjem mot betaling av “kunden” (<http://www.anrufgenuegt.ch/>; lesedato 04.04.16). Det er både et kulturtilbud og en kommersiell “kurér-tjeneste”.

Svært mange malerier, fotografier og andre bilder opp gjennom historien viser høytlesingssituasjoner. Et norsk eksempel er Christian Krohgs maleri “Østenfor sol og vestenfor måne” (1887).

Den tyske dikteren Ludwig Tieck ble beundret for sin høytlesingsteknikk. Han kunne puste gjennom nesa mens han leste, slik at tilhørerne ikke kunne høre at han trakk pusten (Perrig 2009 s. 77).

“One of my quirky traits is that I often act out the dialogue in books out loud while reading them, and this one [Alexander Irvines *Pacific Rim*] was one of my favorites to ‘perform,’ ” says Amazon reviewer Alex Szollo” (Alex Suskind i <http://www.vanityfair.com/hollywood/2014/08/movie-novelizations-still-exist>; lesedato 26.02.16).

Den britiske filosofen Jeremy Bentham, som levde på slutten av 1700- og begynnelsen av 1800-tallet, var “forferdelig redd for spøkelseser. Så redd, faktisk, at han måtte leses i søvn av tjenerne hver eneste natt.” (*Aftenposten Innsikt* januar 2010 s. 70)

Filmen *The Reader* (2008, regissert av Stephen Daldry), basert på romanen *Høytleseren* (1995) av den tyske forfatteren Bernhard Schlink, har en ung mann i en av hovedrollene som leser høyt for sin elskerinne (en tidligere konsentrasjonsleirvakt). “Much praise has been given to this adaptation by screenwriter David Hare and director Stephen Daldry of Bernhard Schlink’s 1995 novel *Der Vorleser*, or *The Reader* – the German title has the sense of “reader-aloud”. [...] their passionate lovemaking is accompanied with a ritual hardly less erotic – she loves him to read aloud to her from the classics: Chekhov, Homer, Rilke. [...] Michael realises that Hanna is illiterate.” (<http://www.theguardian.com/film/2009/jan/02/the-reader-kate-winslet-film>; lesedato 03.05.16)

“Children Reading to Dogs [...] [noen barn] have difficulties reading and as a result have developed self-esteem issues. They are often self-conscious when reading aloud in front of other classmates. By sitting down next to a dog and

reading to the dog, all threats of being judged are put aside. The child relaxes, pats the attentive dog, and focuses on the reading. Reading improves because the child is practicing the skill of reading, building self-esteem, and associating reading with something pleasant. [...] Another benefit is the joy children get from being around a dog. Most children just seem to naturally love animals, and especially dogs. Imagine the positive motivation this gives to the child as they sit by, read to, and pat a calm and gentle dog.” (<http://www.tdi-dog.org/OurPrograms.aspx?Page=Children+Reading+to+Dogs>; lesedato 17.10.16) “Et treårig prosjekt der hunder skal sitte foran og lytte mens barn med lesevansker leser høyt, blir nå satt i gang av Linnéuniversitetet i Växjö i Sverige. Undersøkelser har nemlig vist at hunder virker beroligende i situasjoner der barn føler stress [...] et pedagogisk hjelpemiddel. Metoden går derfor ut på at barna leser for hunden, som er kravløs og ikke dømmende.” (*Bok og bibliotek* nr. 4 i 2013 s. 27)

En tysk kvinne har fortalt at du hun som barn lærte seg å lese, likte hun å lese høyt for stoffdyrene (kosedyrene) sine. Hun likte også at hun på denne måten skapte en hyggelig situasjon som var det motsatte av det konflikthfulle familielivet i hennes barndom (Öxle 2014 s. 60).

“What is probably most often forgotten, though, is the amount of reading aloud we do to ourselves. Monks read aloud to themselves to aid their copying work in medieval scriptoriums, but from the early modern period onwards, the assumed norm for individual, private reading has been silence. Yet this assumption demands to be questioned. Many people read dense or complicated text (such as academic writing or flatpack furniture instructions) aloud to aid understanding. An adult literacy learner explained to me that she prefers to read aloud when she is alone because ‘it helps you when you try to position your mouth to how the letters are written’. She was describing an incredibly common, if rarely talked about, phenomenon. People often read aloud to *hear* the sounds of words, when reading difficult text, practising another language, or reading poetry and heartfelt letters.” (Duncan 2013 s. 36)

“Går man inn på nettsiden til forlaget Fanfare, møtes man i dag av en gravstein, til minne om det lille uavhengige utgiverforetaket som nylig avgikk med døden, etter å ha levd i ni år. Inskripsjonen på gravsteinen ramser opp en rekke navn som har bidratt til utgivelser, av bøker, album, film eller *Ferdigsnakka*. Sistnevnte, et *live*-konsept, illustrerer kanskje særlig Fanfares eklektiske og lekne profil. I en periode arrangerte forlagets grunnlegger og forlegger Synne Øverland Knudsen sceneopptredener der forfattere som Liv Køltzow, Vigdis Hjorth og Maria Navarro Skaranger leste opp fra sine verk, tonesatt av samtidsmusikere.” (Vilde S. Imeland i *Morgenbladet* 2.–8. desember 2022 s. 45)

Dickens’ opplesninger

1800-tallet var gullalderen i Europa for forfatters opplesninger av egne verk (Manguel 1998 s. 340). Simon Callow forteller i biografien *Charles Dickens and the Great Theatre of the World* (2012) at den engelske forfatteren brukte å lese høyt fra sine tekster for sin familie etter at han hadde skrevet dem, før publisering.

En av Dickens sine døtre “once observed that, when he was writing his fiction, he would literally act out the words in front of a mirror before placing them down on paper, and of course eventually he came to read out the words of his novels to the audiences of England and America.” (Ackroyd 1991 s. 40)

“Reading aloud at home or at the houses of friends was much practised, as we have seen. Dickens himself began as a domestic reader of this kind, excited to have the chance to read aloud his recent Christmas Book or the latest instalment of *Dombey* to family and friends. Domestic readers to their small intimate groups would often have a strong sense of performance, even within such a private context, and would make an effort to project the text with some panache. [Philip] Collins gives a number of eyewitness accounts of Tennyson’s powerful, rhythmical readings, which might sometimes last for a couple of hours. William Morris also used to regale his patient friends with long recitations from his sagas.” (Andrews 2006 s. 62)

I 1852-53 publiserte Dickens roman *Bleak House* som føljetong. I løpet av skriveprosessen “he rushed back to Dover in order to work upon chapters twenty-three and twenty-four of the novel, chapters in which he takes on Esther Summerson’s voice [...] These were the chapters which Dickens read to Wilkie Collins and to his own family, Dickens taking on the voice of Esther Summerson, mimicking the accents of Mrs Jellyby and becoming Miss Flite, screaming beside the death-bed of a man worn down by the Law.” (Ackroyd 1991 s. 695)

Høytlesingen fra egne bøker var Dickens’ “chance personally to meet that vast readership, to see and hear how they responded to what he had written, to guide their responses in another kind of transmission of his imaginary world, and to be himself moved and inspired to further creative improvisation.” (Andrews 2006 s. 10)

Dickens dro på turneer der han leste fra bøkene sine, og samlet folk til opplesning på svært ulike steder: i lagerhus, bibliotek, kontorer, byparker, hoteller. Han fraktet med seg sin egen talerstol og la stor vekt på sitt eget kroppsspråk under opplesningene. I marginen til de bøkene han hadde foran seg, hadde han skrevet opplesnings-anvisninger som “raskt”, “følelsesfullt”, “skjelve”, “holde opp fingeren”, “se skrekkslagen ut”. Slike anvisninger endret han på underveis i turneene, ettersom han merket seg publikums reaksjoner (Manguel 1998 s. 342). På en av turneene trengte Dickens en gang et ekstratog for å komme tidnok fram til neste opplesningssted (Perrig 2009 s. 118). Det samme gjaldt Oscar Wilde, han trengte i 1882 et ekstratog på sin leseturné i USA (Perrig 2009 s. 122).

I 1853 “*The Times* remarked that it was an unprecedented thing in those days to hear authors reading their own works in public. However, just over four years later *The Illustrated London News*, welcoming Dickens to the professional Reading circuit, remarked that ‘All our literati seem inclined to become “oral instructors” ’.” (Andrews 2006 s. 62) “[B]y the late 1860s Dickens was feeling competitive pressures from other soloists who were having great success with sensational Reading material, notably Thomas Hood’s grisly poem, ‘The Dream of Eugene Aram’, delivered in a passionately melodramatic manner.” (Andrews 2006 s. 92)

“The Readings up and down the country were quasi-theatrical binges legitimating his trespasses from drawing-room entertainment into a world of passionate extraversion, multivocal role-playing and vagabondage that had always excited him.” (Andrews 2006 s. 40)

“As the *Illustrated London News* wrote in a report on Dickens’s earliest performances, “Mr. Dickens has invented a new medium for amusing an English audience.” The novelty of this “new medium” – Charles Dickens reading aloud – seems to have been identified with the way these readings combined virtuosic performance, cultural codes of celebrity, and authorial intimacy. Having delivered close to five hundred readings from his work before large audiences in Britain, France, and the United States during his lifetime, Dickens cultivated in performance his own sense (and the tangible fact) of what he described as “that particular relation (personally affectionate and like no other man’s) which subsists between me and the public.” ” (Rubery 2011 s. 32)

Dickens skulle i 1853 holde opplesning i Birmingham “for the Industrial and Literary Institute. There were to be three of them – *A Christmas Carol* on 27 December, *The Cricket on the Hearth* on the following day and then, on the thirtieth, *A Christmas Carol* once more. This last performance was the one in which he was most interested, since the audience would be comprised entirely of the “working people” who would be sold tickets at the low price of sixpence.” (Ackroyd 1991 s. 719) Dickens “wrote to one of the founders of the Institute [...] “... there would be some novelty in the thing, as I have never done it in public, though I have in private and (if I may say so) with a great effect on the hearers.” He asked, in return, that the “working people” should be admitted free – free, therefore, to experience Dickens’s own vision of the nation as one happy extended family which his first Christmas Books had incorporated. They would sit along with the “middling classes”, and their common interests would be revealed by Dickens himself in his role as chief fireside entertainer. The Birmingham committee enthusiastically accepted the novelist’s proposal, and a date was set for the Christmas of that same year. So it was that the public readings of Charles Dickens, which were to play so large and in some respects so fatal a part in his life, were from the start specifically associated with his philanthropic activities.” (Ackroyd 1991 s. 701)

“For the first Reading, in the Town Hall [i Birmingham], he rose a little nervously before the seventeen hundred people who had endured a snowstorm in order to hear him. But he soon got into his stride and, as he told a friend a few days later, “... we were all going on together, in the first page, as easily, to all appearance, as if we had been sitting round the fire”. This was the first large public reading he had ever given, and all his skills as an actor could not have prepared him for such an occasion; yet he took to it very easily, he took to it *naturally* simply because it was natural for him to become intimate – as if “round the fire” – with seventeen hundred people. [...] So the great triumph of his Birmingham visit was his reading of *A Christmas Carol* on the third night to the “working people”. Two thousand of them packed the Town Hall [...] “They lost nothing,” Dickens reported afterwards, “misinterpreted nothing, followed everything closely, laughed and cried with the most delightful earnestness.” Here he had full proof of what he called his “Power”, evidence of his ability to sway large masses of men and women, and to “imbue” them, too, with something of his own beliefs.” (Ackroyd 1991 s. 719-721)

“*The Times* in its report on Dickens’s 15 April 1858 charity Reading in London (on behalf of the Hospital for Sick Children) welcomed the news that the ‘benevolent “reader” is at last about to employ his elocutionary talents for his own advantage’. Newspaper reviews of the First Series of Readings (August 1858-October 1859) give us an idea of how people felt about seeing Dickens come to them in person in order to give paid platform performances of his work. Some were positively hostile. In October 1858 the *Derby Mercury* attacked Dickens for making ‘merchandise of himself’, by associating himself with the likes of showmen such as T. P. Barnum and Albert Smith: ‘Mr. Dickens has seriously damaged the future of his reputation and influence’, and lowered ‘the position of literary men in the social scale’. Others, well aware of the risk Dickens had taken, felt the general benefit to the public outweighed the possible lapse in propriety: ‘however people may cavil at his taste in thus reading his own works, the sight of so successful a writer is a treat of so rich a character that we are inclined to accept the good without a murmur.’ Here are some thoughtful and reasoned comments on the matter from a review in a Plymouth newspaper near the start of this Series:

“It has been objected that there is something derogatory in a gentleman of Mr. Dickens’ position in the field of literature, seeking to make money in a way which, until Mr. Thackeray set him the example, was certainly unusual. We cannot, however, see any reason why an author should be debarred from so ready a means of realizing substantial pecuniary results, if it so pleases him. It is a question which he has singly to settle with himself; if he is conscious that with this literary unreserve mingles no love of vulgar notoriety, he need not hesitate to add to the store in his purse, whilst he can, at the same time, contribute to the rational enjoyment of thousands of his countrymen and women. Many a good lesson has been taught in the silent perusal of his works, and that lesson is not likely to be less

effectual when it is conveyed through the medium of the living voice of the author himself.” (Andrews 2006 s. 42-43)

“ ‘He even defies propriety time and again by making gestures with his legs’, commented one offended reviewer from the *New York Tribune* at one of the first American Readings.” (Andrews 2006 s. 193)

“The more pressing issues of taste and propriety [...] had to do both with the ‘theatrical’ (rather than ‘dramatic’) behaviour on the platform and with the direct manipulation of the audience by the author, his more naked soliciting of their emotional responses by ‘dramatic jerks of the voice’, ‘touching deflections’, and tears. [...] the heavy histrionic underscoring of mood, whether facetious or pathetic, to which the reviewer objects is in effect an extension or amplification of Dickens’s characteristic rhetorical practice in the novels themselves: it is not peculiar to the way he projected his work in the Readings. The archness, the heavy sentimentalism, the sharp tonal switches, the rib-digging enjoyment of his own humour – these are all familiar Dickensian trademarks in the fiction. It would be strange if they did not translate into the platform performance of the same material. [...] what struck many people about Dickens’s Reading style in the 1860s was the relatively low-key naturalism of the narrative sections, the lack of staginess in his performance style. It is difficult to know whether the Liverpool reviewer was particularly fastidious on such points of acting style, or whether Dickens did indeed ham it up more during these first tours than in the later Readings. Anti-theatrical prejudices were much allayed, in general, by the realization that Dickens refined his histrionic style to the point where he could hardly be accused of being ‘theatrical’. He wanted to come across as a gentleman in evening dress reading to a group of friends, thereby preserving as much of the drawing-room manner as was consistent with his being on a public stage before an audience of a thousand or two.” (Andrews 2006 s. 46-47)

“At a Reading in Wolverhampton in 1858 the reviewer was pleased ‘to observe many clergymen among the audience’, though that should not have been surprising: ‘Mr. Dickens has ever used his powers for good purposes [and he is] one of the great moral teachers of the day.’ However, some felt that since Dickens had been able to draw such audiences he ought to be all the more sensitive about the kind of material he performed – witness this review of a Reading (in Cork in 1858) of ‘Mrs. Camp’: ‘To conceive a highly respectable assembly being entertained for the greater part of an evening by Mr. DICKENS giving a miserable imitation of two old women using *low English slang* was really disgusting at this enlightened period.’ ” (Andrews 2006 s. 47)

“If the novels of Dickens were held to be a force for good – for promoting benevolent feelings and social reform – then the Readings would surely reinforce that. As a reviewer of Dickens’s 1858 Reading of the ‘Carol’ at Leeds observed, ‘Mr. Dickens is performing a good service by his readings, diffusing sentiments of

kindliness and benevolence amongst all classes, whilst he affords entertainment in a most unexceptionable manner.' [...] 1872, Charles Kent published his book, *Charles Dickens as a Reader*, celebrating the triumph of the Readings as a consolidation of the relationship Dickens had with his readers, and as contributing to an enlargement of that community. [...] For his Dublin audience in 1869, according to a reporter who was there, 'His reading was not looked upon as a performance, but as a friendly meeting longed for by people to whom he has been kind.' These feelings were warmly reciprocated by Dickens. What he said to his last audience in America, at the Farewell Reading in New York on 20 April 1868, he might have said to any of his audiences, anywhere, or indeed to his vast readership: 'I shall never recall you as a mere public audience, but rather as a host of personal friends.' " (Andrews 2006 s. 48-49)

En gang Dickens hadde offentlig opplesning av *A Christmas Carol* begynte han med å fortelle til publikum "that he would be treating his audience as if it were grouped around a Christmas fire; then he went on to say, "... if you feel disposed as we go along to give expression to any emotion, whether grave or gay, you will do so with perfect freedom from restraint, and without the apprehension of disturbing me." This recommendation to laugh and to cry vociferously was greeted with "Loud applause". He was indulging in what might anachronistically be described as a form of group therapy or, to put it in another context, he was creating the conditions for a nineteenth-century version of that *catharsis* which was supposed to be the experience of watching Greek tragedy." (Ackroyd 1991 s. 754)

Dickens "took pains to adapt a reading from the Christmas success of the previous year, the story of the Cheap Jack, and rehearsed it to himself some two hundred times. But still he was not altogether sure of it, and so he arranged for a private reading in front of friends at Southwick Place – a reading which Dickens, true to his methodical disposition, timed to the second. [...] In the margins of the "reading books" which he created out of his stories and novels he would add small notes as keys to his own delivery; "cheerful", "stern pathos", "mystery" and "quick on" appear in *A Christmas Carol* while in *The Cricket on the Hearth* are to be found instructions such as "very strong to the end". (Ackroyd 1991 s. 1032 og 1034)

"And what did the audience notice as the reading began? There was first of all Dickens's voice which he had trained for just such times, or, rather, a distinctive voice for each character; the high sombre delivery of Paul Dombey; the husky and unctuous tones of Mrs Gamp; the snappish voice of Mrs Pipchin; the orotund accents of Sergeant Buzfuz saying "respon-see-bee-lee-ty". When he became Fagin he found within himself a "hoarse, rasping voice" with what one auditor remembered as combining an "Israelitish lisp, and East-end Cockney of the Thirties". "*Thuppothe* that lad – *thuppothe* he was to do all this – what then?" He snarled as he spoke and, according to the same observer, "again and again he made his audience shudder". In the reading from *Nicholas Nickleby* itself, one observer noted "the harsh dissonant voice of Squeers, the well-modulated tones of Nickleby,

the grating treble of Mrs Squeers, the mincing language and hysterical passion of Miss Squeers ... and, above all, the dispirited heart-broken utterance of poor Smike ...” All of them emerging from the mouth of Charles Dickens. [...] And then there were his gestures, the movements of his hands as he read. Hands which according to one newspaper report provided “... an unlimited power of illustration”. As another observer noticed, “He rubs and pats his hands, he flourishes all his fingers, he shakes them, he points them, he makes them equal to the whole stage company in the performance of the parts.” During the scene of the Fezziwigs’ party in *A Christmas Carol*, his hands “actually perform upon the table, as if it were the floor of Fezziwig’s room, and every finger were a leg belonging to one of the Fezziwig family”. Then there was also “the roll or twinkle of the eyes, and above all the wonderful lift of the eyebrows ...” He turns up the corners of his mouth, a comic twist to the right, a savage curl to the left; he elongates his face; he rubs his eye and stares; he bites his fingers nervously; he points. [...] In *A Christmas Carol* alone he impersonated some twenty-three characters” (Ackroyd 1991 s. 1037-1038 og 1040).

“Then off to Sheffield where once more he read *A Christmas Carol*; when he came to the line, “... and to Tiny Tim, who did NOT die”, there was a tremendous shout from the audience who in that act of revival perhaps saw something of themselves. One contemporary report explains how “... a universal feeling of joy seemed to pervade the whole assembly who, rising spontaneously, greeted the renowned and popular author with a tremendous burst of cheering”.” (Ackroyd 1991 s. 790-791)

Russeren Ivan Turgenjev skrev om Dickens at han “på en måte spiller sine romaner; hans opplesning er dramatisk, teatralisk; han forener i egen person mange førsteklasses skuespillere som tvinger deg etter tur til å le og gråte.” (sitert fra Gourfinkel 1956 s. 40)

“Four or five shillings was usually the top price only, for reserved seats in the stalls. Unreserved seats in moderately good positions were two shillings or half-a-crown. The prices for these two categories fluctuated. Not so the cheapest seats. Unreserved one-shilling tickets – the same price as for a monthly number of a Dickens novel – were always available elsewhere in the hall. Dickens consistently made a point of keeping aside cheaper seats for the poorer members of the audience. Even so, a shilling was not that cheap. A London labourer in the 1860s earned about a £1 a week (= 20 shillings). A London artisan earned nearly twice that amount.” (Andrews 2006 s. 45)

“For his 25 provincial Readings in August 1858 he cleared a thousand guineas after paying off many of the travel expenses. His annual income from his writings (excluding his two journals) over the last 25 years of his life averaged just over £2,900. By 1867 he could top that sum by giving just 50 two-hour Readings – say, a couple of months’ intensive touring. In his four-and-a-half-month American tour, where he gave about 75 Readings, he netted nearly £19,000. His total earnings

from the Readings amounted to about £45,000 (his total estate at his death was valued at £93,000).” (Andrews 2006 s. 45)

I 1857 døde Dickens’ venn og forfatterkollega Douglas Jerrold. Dickens “began actively to make plans for Jerrold’s immediate family. Within a few days he had arranged that various friends and colleagues should lecture, that he himself should give readings of *A Christmas Carol*, and that there should be performances of *The Frozen Deep*; all of which activity was designed to raise some two thousand pounds. [...] Dickens was arranging his readings of *A Christmas Carol*, and at the end of June he read his story at St Martin’s Hall, near Leicester Square. The hall itself was crowded hours before he walked on stage and, as *The Times* reported, “so large was the number sent away from the doors through want of room that long before the assembly had dispersed placards were affixed in various parts of the building ... announcing a repetition of the ‘reading’ at the same place on Friday, the 24th instant”. [...] As soon as Dickens appeared there was such prolonged applause that “it threatened to postpone the reading indefinitely”; although when Dickens did commence reading, in a “seriocomic” tone, the first words, “Marley was dead: to begin with ...” there was a slight *frisson* when it was recalled that he was reading in remembrance of Jerrold’s own death. But the occasion was a success; particularly noted were Dickens’s expressive eyes, his hand movements, his well-controlled voice and his ability dramatically to render the speech of his characters. At the end there was “... a long outburst of cheers, mingled with the waving of hats and handkerchiefs”.” (Ackroyd 1991 s. 827-828)

“Over the years Dickens cut the Reading down from about three hours (in 1853) to two and a half hours (for a memorial London Reading on Douglas Jerrold’s death, in June 1857) to about two hours for the first provincial tour in the summer and autumn of 1858: this included a ten-minute interval [...] From late October onwards during that tour he further reduced it so that it could be coupled with ‘Barden and Pickwick’ for an evening’s performance of just over two hours and twenty minutes. By the autumn 1861 series he had brought that whole programme down to two hours.” (Andrews 2006 s. 81)

En av opplesningene av “A Christmas Carol” var, “according to Dickens, a “tremendous success”. As he arrived on the platform he was greeted with great applause, and at once, in the coolest possible manner, he explained to his audience that they should allow their emotions to be expressed “in the most natural way” and that he hoped they would resemble “a small group of friends assembled to hear a tale told”. This was, again, greeted with applause. And then he read once more the story of Ebenezer Scrooge. Wills noted “Wonderful unanimity. Wonderful happiness. Cheers and guffaws and pocket-handkerchiefs all in their right places.” Dickens was encouraged and gratified by the success. “It is an unspeakable satisfaction to me,” he told Wills, “to have left such an impression in Edinburgh.” He knew, now, that he could perform the same feat elsewhere, although he was rendered somewhat nervous by the news that the Queen would very much like to

hear a reading of *A Christmas Carol* at some favourable opportunity. Dickens was disturbed at the thought of reading it to her alone; he needed an audience with whom he could conspire, and suggested very gently that the Queen might care to listen to him under those circumstances. [...] He read *A Christmas Carol* once more for charity, on behalf of the Hospital for Sick Children, and then at the end of April he gave his first paid public reading in St Martin's Hall. It was of *The Cricket on the Hearth*, and over the next three months he read at least twice a week in London; after which, he set out upon his provincial tour. So he embarked upon a course of readings that he was to follow for the next twelve years. In fact, for the rest of his life." (Ackroyd 1991 s. 848-849)

Dickens "was particularly nervous about reading *The Chimes*. "To tell you the truth," he told Thomas Beard, "... I *can not* yet (and I have been at it all the morning) command sufficient composure at some of the more affecting parts, to project them with the necessary force, the requisite distance. I must harden my heart, like Lady Macbeth." He had struck upon the real secret of any such undertaking: in order to move his auditors he must not himself be moved." (Ackroyd 1991 s. 850)

"Mr. Dickens [...] then proceeded to read, or it might be said to recite, the well-known story – to recite it, for it was only at long intervals that even a casual glance at the book he held was at all necessary." (*Belfast News-Letter* 28. august 1858; sitert fra Andrews 2006 s. 50) "His performances crossed back and forth over the borderlines between reading, recitation, spontaneous storytelling, and acting." (Andrews 2006 s. 50-51)

"'Mr. Dickens is not a reader. He did not look upon his books but once last evening' (at the Springfield Music Hall, Massachusetts): 'He is simply and emphatically a very natural and delightful actor': The difference between an actor and a Reader is that the former works without a book. Dickens was neither quite one nor the other. He had his prompt-copy in his left hand or resting on the desk, and although he would turn the pages regularly, his eyes were on his audience throughout, not on his text. By 1867 he had learned his Readings off by heart, as he said, in order to have 'no mechanical drawback in looking after the words'. The material book had become an impediment. [...] The novelist was speaking 'not through the dead pages of a printed volume, but in his own person', as *The Illustrated London News* put it. His prompt-copies were adapted as performance scripts, and in this process Dickens took great pains." (Andrews 2006 s. 78-79)

"The important point for Dickens, once he had, as it were, 'cast' his Readings, was to get the characters up there on the platform and audition them. Much pruning of the text must have taken place during these sessions; and the sessions were remarkably protracted: 'Every day for two or three hours, I practise my new readings, and (except in my office work) do nothing else,' Dickens told Forster. His rehearsals replaced his usual writing schedule, inasmuch as they took place in his

study, in the mornings. [...] The preparations were intensive. He told James Fields that it took him ‘three months hard labour to get up one of his own stories for public recitation’. He told Charles Kent that if he had gone through ‘Marigold’ once he had ‘gone through it two-hundred-times!’ By the time the Readings were ready for public performance, Dickens would have come to know much of the text by heart, and the cut-and-pasted, inkily ‘cobwebbed’ prompt-copies became increasingly superfluous aids.” (Andrews 2006 s. 95)

Journalisten Rowland Hill “reports that Dickens ‘constantly omitted phrases describing who spoke and how they spoke, by making marvellous changes of tone and changes of facial expression’.” (Andrews 2006 s. 86)

“In fact he had all his Reading texts specially printed to his specifications.” (Andrews 2006 s. 83) Men han “made impromptu cuts during performance” (s. 83).

I 1858 var Dickens på en lang opplesningsturné, “beginning at Clifton and finishing at Brighton; there were more than eighty readings altogether, and visits to more than forty towns in England, Scotland and Ireland where Dickens read in warehouses, assembly rooms, booksellers, offices, halls, hotels and pump rooms. There would come a time [...] when his performances themselves became miniature works of art, creating a wholly new form of entertainment, but on this first provincial tour he was primarily watching and learning. Of course he repeated his now customary appeal for the audience to create the atmosphere of “a small group of friends assembled to hear a tale told”, and slowly he was beginning to create the right conditions for such an intimate gathering. At first he had used a high desk, like a lectern, but quickly changed this for a lower one so that his audience could see more of him and of his gestures. For a while he employed a paper knife for emphasis, but soon dropped this prop; perhaps it was too reminiscent of the pointer which Albert Smith used in his one-man entertainments and thus slightly vulgar.” (Ackroyd 1991 s. 881)

Dickens’ “accounts of the readings themselves tend to be broadly repetitive – never seen such audiences, deafening applause, never read better, money pouring in, hundreds turned away, universal crying. There is no doubt that it was indeed a success; there had been nothing quite like it before, and the novelty of the enterprise was combined with the extraordinary popularity of Charles Dickens to create the kind of crowds and the kind of applause which were generally reserved for the more famous singers of the period. Certainly no novelist, no writer, had ever achieved such national acclaim. So it was that in the scenes of pathos the audience wept; at the death of Paul Dombey one man cried openly for a while and then “covered his face with both hands, and laid it down on the back of the seat before him, and really shook with emotion”. And then of course there was the comedy. Here is Dickens’s description of another member of the audience: “... whenever he felt Toots coming again he began to laugh and wipe his eyes afresh, and when he came he gave a kind of cry, as if it were too much for him.” Dickens could not help

but laugh, too, and one of the most charming aspects of these first readings was the extent to which he was infected by the audiences so that “I *could not* compose my face” and began to laugh with them at the remarks of his own creations.” (Ackroyd 1991 s. 882-883)

Dickens “laughed alongside his listeners, often surprising himself in so doing” (Andrews 2006 s. 70). “He trusted ‘they would laugh if they thought proper, or cry if they thought proper, as nothing could give him greater pleasure than to see them do so unconstrainedly’. [...] What he most wanted was the spontaneous appreciation evident in unchecked tears or laughter, ‘the absence of which almost “froze the words in his mouth” ’.” (Andrews 2006 s. 71)

“At an Ipswich Reading of the sentimental ‘Dr Marigold’ Dickens was near to being disturbed not by the unguarded sobbing of some of the audience but by the outbreaks of coughing from those who were trying to smother their emotions. [...] the event itself brought the listeners some way back to the cosiness of their own private hearth. This was largely due to the ways in which Dickens introduced and pitched the Reading, ‘like the quiet narration of a story by one’s fireside – colloquial, easy, cultivated’, according to one witness. ‘He reads as if he were not reading, but telling his story plainly, and without apparent effort, to a circle of friends,’ reported a Belfast newspaper. [...] ‘I must go to Bradford in Yorkshire, to read once more to a little fireside party of 4000,’ he wrote jauntily to a friend.” (Andrews 2006 s. 72-73)

Som forberedelse til sine høytlesningsturnéer der han blant annet leste fra *David Copperfield*, Dickens “would choose what portions of the novel he wished to read, then he would cut out the passages he needed and paste them into a book; these would then be run off by his printer at Chapman and Hall, so that he had something like a fair copy on which to work. This became his “prompt copy”, on which he would then go to work in order to elicit the greatest possible range of effects for the benefit of his audience. He distilled the material into a few powerful or comic scenes; he made the jokes funnier or the humour more exaggerated; he dispensed with elaborate descriptions, because he knew that his own acting would more than compensate for any loss of focus; he excised sub-plots and incidental characters; he cut out all social or political references, on the grounds that they were not suitable in an “entertainment”; and, as he practised reading the texts out loud, he would underline certain passages in a variety of inks, or add stage directions to himself in the margins. Alongside the text of “The Bastille Prisoner”, for example, Dickens wrote such directions as “Sigh”, “Moan” and “Low”. In other words, he turned his novels or stories into a quite different form of art. They became short dramatic entertainments, designed for the peculiar gifts of this solitary actor behind his reading desk. Each day at Gad’s Hill Place he practised for two or three hours, talking out loud, groaning, making faces in the mirror, turning himself into a veritable medium for characters as diverse as Bob Sawyer and Mrs Squeers, Smike

and Dora Copperfield, the dismal whine of one and the high feminine note of the other.” (Ackroyd 1991 s. 954)

“An excellent example of reading as performance is provided by Charles Dickens’s world-famous reading tours. Dickens toured England, Scotland, Ireland, the United States and France, giving more than four hundred public readings of his novels to packed and often raucous audiences, acting the part of each of his characters and almost giving himself a heart attack doing the Bill Sikes and Nancy murder scene in *Oliver Twist* (Small, 1996).” (Duncan 2013 s. 34)

“In public, he performed scenes from his novels, his party-piece being the murder of Nancy in *Oliver Twist*: audiences sat spellbound as, sweat coursing down his forehead, he bludgeoned the girl, again and again, to death.” (Frances Wilson i <https://www.theguardian.com/books/2020/oct/23/the-artful-dickens-by-john-mullan-review-how-did-he-do-it>; lesedato 31.05.24)

Dickens “began to arrange a reading from *Oliver Twist* of the murder of Nancy by Bill Sikes. Five years before he had considered it but had been afraid that it was too “horrible” to launch upon the public. But now its horror no longer concerned him; or, rather, he embraced it and heightened it in what was to become the nearest approach to “acting” which he ever managed in the readings. [...] There are two extant versions of the reading script which emerged from these cuts and changes, but the second of them has the most explicit instructions concerning Dickens’s performance. All the way through there are stage directions in the margins: “Beckon down ... Point ... Shudder ... Look Round with Terror ... Murder coming ... Mystery ... *Terror To The End.*” ” (Ackroyd 1991 s. 1088-1089)

Dickens “gave lurid public readings of the murder of Nancy. (Well pleased with one performance, he wrote, “We had a contagion of fainting. ... I should think we had from a dozen to twenty ladies taken out stiff and rigid at various times!”)” (Pauline Kael i Marcus 1971 s. 247).

“He gave his first public performance of “Sikes and Nancy” on 5 January, 1869, in St James’s Hall. He had been rehearsing it for some days and, when it was completed, according to Dolby, he was “utterly prostrate”; it was only after he had quickly left the platform that the audience was able to recover its composure, too, and realize what had taken place upon the stage – “... that all the horrors to which they had been listening were but a story and not a reality”. The accounts in the press were generally very favourable and nothing further was needed to steel Dickens’s determination to make it an essential, and indeed the central, part of his repertoire. He read it approximately four times a week and nothing on earth seemed able to prevent him from doing so, even at the cost of life and health. It took on, for him, an hallucinatory reality. [...] Edmund Yates watched his performance: “Gradually warming with excitement he flung aside his book and acted the scene of the murder, shrieked the terrified pleadings of the girl, growled the brutal savagery

of the murder ... The raised hands, the bent-back head, are good; but shut your eyes and the illusion is more complete. Then the cries for mercy, the Bill! dear Bill! for dear God's sake! uttered in tones in which the agony of fear prevails even over the earnestness of the prayers, the dead dull voice as hope departs, are intensely real. When the pleading ceases, you open your eyes in relief, in time to see the impersonation of the murderer seizing a heavy club and striking his victim to the ground." It is chilling even now to contemplate this, but how chilling then. Dickens believed that the audience had a "horror of me after seeing the murder". (Ackroyd 1991 s. 1098)

"According to Charles Kent, who had the prompt-copy in front of him as he wrote his account of the 'Sikes and Nancy' Reading, Dickens's marginal stage directions to himself were prompts to him not to give gestural emphasis to the spoken description, but actually to substitute action for narration: " 'Fagin raised his right hand, and shook his trembling forefinger in the air,' is there on p. 101, in print. Beside it, on the margin in MS., is the word 'Action.' Not a word of it was said. It was simply *done*." [...] Dickens needs to build momentum, and the four or five pages of the 'Sikes and Nancy' prompt-copy are ravaged with underscorings and directions to action, from the point where the marginal 'XX Murder coming XX' signals to Dickens the start of the rapid build-up to the terrible event. When the murder did come, the halls resounded with the savage beating of Dickens's fist on the Reading desk as Sikes clubbed Nancy to death." (Andrews 2006 s. 192) "Then, 'gradually warming with excitement, he flung aside his book and acted the scene of the murder, shrieked the terrified pleadings of the girl, growled the brutal savagery of the murderer [...]'." (Andrews 2006 s. 96)

"It was often remarked that Dickens did not like members of the audience to consult copies of his books as he was reading from them, and this was for a very good and very specific reason; they were rarely the same narratives, and certain people even complained about the fact that he departed from the text. In preparation for the readings he had already condensed and changed various passages, removed references to gesture and appearance, altered the jokes, and so forth. He also revised passages in the light of the audience reaction itself, and on more than one occasion was known to "gag" or improvise on the spot. He felt able to do so because he had his stories by heart after hundreds of previous rehearsals. Sometimes he would announce the title of his reading and then ostentatiously close his prompt book and recite from memory, but there were also occasions when he would hold the book only for effect or turn the pages mechanically without ever seeing them." (Ackroyd 1991 s. 1035)

"As *Saunders's News-Letter* explained in the following month, "A photography likeness sells a book; how much more likely that it would sell when the living author stands before you." The little green "reading books", which contained a printed version of the material he used on stage, were certainly selling very rapidly;

but in addition he was surprised to discover that the novels from which the readings were adapted also increased their sales.” (Ackroyd 1991 s. 888)

Opplesningen foregikk også under Dickens’ reiser i USA, der “days before his arrival, the queues for tickets for his “readings” were enormous; the attraction consisted not only in his own fame and genius but also in the novelty of the enterprise, since no one in America had ever seen public readings of the kind which he proposed. On the first morning the tickets were on sale the queue was over half a mile long, and many people had arrived the night before with straw mattresses, food and tobacco.” (Ackroyd 1991 s. 1067)

“Dickens’ preparation of all his Reading texts has been very fully described by Philip Collins in his edition, *Charles Dickens: The Public Readings* (1975)” (Andrews 2006 s. 80).

Høytlesing på arbeidsplasser

Slik lesing har blitt gjennomført når arbeidet er rutinepreget.

“In fifteenth-century France a group of women who gathered to spin during the long winter evenings took turns to read aloud to each other. They chose from the recent spate of books written ‘against the honour of the female sex’, and thoroughly enjoyed accompanying the readings with a rich barrage of commentary (their male chroniclers finds such ‘laxity’ tiresome).” (Hartley 2001 s. 1)

I 1856 praktiserte en gruppe franske skreddere arbeidstidslesing. Tekstene som de leste for hverandre i skredderstua, var ofte politisk opposisjonelle og kunne også være obskøne. Dessuten ble det sannsynligvis lest fra moteblader som skredderverkstedene abonnerte på (Lyons 1987 s. 238). Det skal også ha forekommet arbeidsplasslesing for britiske skreddere (Payette 2012). “In the nineteenth century, groups of artisans, especially cigar makers and tailors, took turns reading or hired a reader to keep themselves entertained while they worked.” (Robert Darnton i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 29)

“In workplaces where machinery had yet to drown the human voice, artisans took turns to read aloud the contents of a collectively purchased paper. The practice began as political journalism escaped the confines of polite society during the revolutionary crises of the late eighteenth century, and continued until the arrival of cheap mass-circulation daily papers in the years before the First World War.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 164)

Cuba er verdensberømt for sine sigarer. Å lage sigarer må foregå for hånd og krever nøyaktighet, men blir fort rutine for arbeiderne. Noen arbeidere var villige til å betale litt av sin lønn til en kamerat som leste høyt for dem mens de arbeidet, enten lesestoffet var fra aviser, historiske verk, belærende fortellinger eller

spenningsromaner (Payette 2012). Cubaneren Antonio Ponte har fortalt om høytlesingen i sigarfabrikken Partagas, der fabrikkeieren bestemte hva som skulle leses (Payette 2012).

Den meksikanske forskeren Araceli Tinajero har skrevet boka *Leseren i tobakksfabrikken* (*El lector de la tabaquería*). Den første opplesningen skal ha funnet sted i Havana i 1865, med Saturnio Martinez, som var både arbeider, avisredaktør og bibliotekar, og Tinajero antar at ideen stammet fra høytlesing i cubanske fengsler. I fengslene var det obligatorisk med høytlesing fra Bibelen i håp om at dette skulle ha en gunstig virkning på fangene. Disse fangene måtte samtidig arbeide, ofte med å produsere sigarer. De måtte altså lytte til de religiøse tekstene mens de arbeidet (Payette 2012). Høytlesing av Bibelen i kubanske fengsler var vanlig på 1860-tallet, med håp om at dette ville ha en god innflytelse lytterne (Sonia Dheur i https://bbf.enssib.fr/matieres-a-penser/la-lecture-a-voix-haute_67396; lesedato 01.02.23).

Alberto Manguel beskriver høytlesing for arbeidere ved cubanske sigarfabrikker. Ved disse fabrikkene ble det lest både sakprosa (f.eks. om historie og sosialøkonomi) og skjønnlitteratur (f.eks. didaktiske, dvs. belærende romaner) (Manguel 1999 s. 111). Det var arbeiderne selv som leste for hverandre. De som ikke kunne lese (analfabetene), betalte litt for tjenesten, en type tjeneste som Manguel kaller “*lector*-institusjonen” (1999 s. 112).

Oppleserne må selv sørge for at de får litt betaling fra hver arbeider, for betaling er frivillig. Betaling skjer en gang hver uke, og noen betaler i form av sigarer. Noen betaler ikke fordi de sier at de ikke likte det som ble lest, men generelt er arbeiderne i de cubanske sigarfabrikkene begeistret for sine opplesere, i den grad av det har hendt at arbeidere nekter å jobbe hvis det ikke er opplesning (Payette 2012).

Noen fabrikkeiere har vært engstelige for at produksjonen skulle bli lavere når arbeiderne lytter mens de jobber, men erfaring har vist at effektiviteten og hurtigheten snarere øker (Payette 2012). En annen grunn til skepsis overfor oppleserne har vært at lesestoffet bidrar til mer klassebevissthet blant arbeiderne og behov for kamp for flere rettigheter. Derfor har opplesning vært forbudt noen steder og i noen perioder. Fabrikkeierne fryktet en revolusjon. Da det i 1895 brøt ut en frigjøringskrig på Cuba, ble lesingen forbudt, men arbeiderne truet da med streik og lesingen fortsatte, men med mer kontroll av hva som ble lest (Payette 2012).

“Odalys de la Caridad Lara Reyes entertains employees by reading to them as they work making cigars at the La Corona Tobacco factory in Havana. [...] Every morning Odalys de la Caridad Lara Reyes gets to work, takes her seat and starts to read out loud. Usually there’s a novel. She’s partial to books by Victor Hugo and Gabriel Garcia Marquez. [...] She’s one of a small band of tobacco factory readers – a job that has become a unique part of Cuba’s culture. “If I am born again, I would be a reader again, because through this profession I have learned in all

areas,” said Lara, a short, 55-year-old woman with straight, graying hair, a deep voice and perfect diction. Arrayed before her at the La Corona factory are scores of workers rolling the world’s finest cigars – San Cristobals, Montecristos, Cuabas. By legend, at least, cigars like the Montecristos and Romeo y Julietas owe their very names to books being read as they were being rolled. If they like what they’re hearing, the torcedores rattle their cutters. If they don’t, they may drop them to clatter on the floor. [...] Historians say the practice dates to about 1865, when workers at the El Figaro factory picked a colleague to read to them as they rolled – promising to produce more cigars to compensate for the missing worker. Later, they chipped in to pay a salary. Despite initial resistance from factory owners, the practice spread. It became a way for workers to educate themselves. It also helped spread the cause of Cuban independence at the end of the 19th century – political activism that led to temporary bans.” (Andrea Rodríguez i <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-07-02/in-cuba-novel-and-news-accompany-rolling-of-cigars>; lesedato 27.06.22)

Cubaneren Santos Segundo var oppleser i en tobakksfabrikk i 65 år. Som barn var han med moren sin som solgte varer utenfor en av disse fabrikkene, og Santos kunne høre at det ble lest høyt inne i fabrikkene, og dette fascinerte han så mye at han senere i livet selv ble en slik oppleser (Payette 2012).

“Independence hero José Martí once took a turn at the reader’s chair to deliver a speech to emigrant Cuban tobacco rollers working at a factory in Florida, said Spanish language professor María Isabel Alfonso, a specialist in Cuban culture at St. Joseph’s College in New York. The job “occupies a special place within the Cuban collective imagination,” she said. Today [i 2021] more than 200 readers are on staff at state-owned factories. The government has declared the job a “cultural patrimony of the nation.” But the workers still elect the readers and vote on what will be read. In 1996, Lara, then a mother with two small children, was working as an announcer at a radio station when she heard that a position was open at La Corona. She applied and was given a tryout along with two men. “We spent 20 days reading ... and when the vote came, the workers elected me as the factory reader.” She said that perhaps the most difficult days came in 2016, when she was reading out accounts of the death of former President Fidel Castro. “We cried to see the loss, and there are no words to describe what one feels trying to convey to many people who are also hurting,” she said.” (Andrea Rodríguez i <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-07-02/in-cuba-novel-and-news-accompany-rolling-of-cigars>; lesedato 27.06.22)

Cubanere har utvandret og flyktet til andre land, blant annet til USA, Mexico, Den dominikanske republikk og Puerto Rico, og alle disse stedene har de fortsatt med tradisjonen å ha høytlesing i fabrikkene (Payette 2012). På Cuba og Den dominikanske republikk var tradisjonen fortsatt levende i 2012. Oppleserne er vanligvis menn.

Cuba frigjorde seg på slutten av 1800-tallet fra den spanske kolonimakten, men USA tok en stadig mer dominerende rolle i landet. Mange cubanere utvandret til USA, og ble sigarprodusenter der. Allerede i 1868 kom de første sigarprodusentene til øya Key West i Florida, der det var gode forhold for å dyrke tobakk. I Tampa i Florida var det også sigarproduksjon, men etter 1. verdenskrig var frykten for kommunisme så sterk at høytlesing i fabrikkene der ble forbudt (Payette 2012). Og på 1920-tallet gjorde radioen sitt inntog på disse arbeidsplassene. På begynnelsen av 1930-tallet ble arbeidsplasslesing forbudt i Tampa, blant annet av redsel for kommunistiske ideer og fordi radioen overtok.

Luisa Capetillo fra Puerto Rico var både avisredaktør, arbeiderleder, forfatter og arbeider, og var den første kvinnen som leste på arbeidsplasser i Puerto Rico, Tampa og New York (Payette 2012). I New York ble arbeidsplasslesing relativt vanlig i perioden 1910-20 i fabrikker med latin-amerikanere. Det ble lest fra aviser, og fra bøker av blant andre Victor Hugo, Fjodor Dostojevskij og Émile Zola. Det ble også lest verk av Marx, Engels, Darwin, Bakunin og andre filosofer og revolusjonære (Payette 2012). Tekstene kunne velges ved avstemning. Bøkene ble kjøpt av arbeiderne, og etter lesingen donert til en arbeiderforening i Brooklyn. Araceli Tinajero har funnet ut at noen arbeidere hadde en ordbok eller et leksikon ved siden av seg mens de jobbet, slik at de kunne slå opp i dem og undersøke noe etter at lesingen var avsluttet (Payette 2012).

I 1928 malte russeren Evgeni Alexandrovich Katsman et bilde han kalte *Kniplingmakerne i Kalyazin*. Det viser fire russiske kvinner som sitter med kniplingputer og arbeider med å lage kniplinger. Kniplinger, et tekstilarbeid med fine (hull-)mønstre, er et tidkrevende arbeid. En femte kvinne sitter og leser i en bok – åpenbart leser hun høyt mens de andre kvinnene arbeider. Kalyazin er en liten russisk by ved Volga.

Innenatlesing på arbeidsplasser er svært mye vanligere. Skuespilleren Anders T. Andersen har fortalt at han leste Fjodor Dostojevskijs roman *Forbrytelse og straff* (1866) som nattevakt mens han jobbet på Dikemark sykehus som nittenåring (*Dagbladets Magasinet* 21. mai 2011).

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>